

סיכום דיון -

סיכום דיון בנושא:

" פתרונות למתווה שירות צבאי ואזרחי "

מסמך זה מהווה את תמצית הדיונים שנערכו במסגרת השולחן העגול, מתוך מטרה לשתף את הקהל הרחב בעיקרי הדברים. בקריאת המסמך יש להביא בחשבון שמדובר בתמצית הדיון ולא בפרוטוקול מלא. יודגש, כי הדברים מייצגים את עמדותיהם האישיות והמקצועיות של חברי הפורום ואינם מייצגים בהכרח את העמדות הרשמיות של הגופים אליהם הם משתייכים.

הדוברים מובאים כאן לפי סדר הדברים במהלך הדיון.

תאריך המפגש: 29/12/19

דברי פתיחה:

פרופ' עומר מואב, מכון אהרן למדיניות כלכלית; בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה

ערב טוב לכולם,

אני שמח לפתוח את הדיון היום. כמה מילים על המתכונת הזאת של השולחן העגול, אחר כך צביקה יגיד כמה מילים על מכון אהרן. אז שמי עומר מואב אני מנהל הדיון, לידי צביקה אקשטיין ראש מכון אהרן, שלמה דברת יו"ר דירקטוריון מכון אהרן. אנחנו מנהלים פה בדרך כלל את הפורום הזה של שולחנות עגולים על בסיס ניירות מדיניות שנכתבו במכון המחקר, המטרה היא בעצם לקבל משוב על הצעות המדיניות שאנחנו מפתחים. הערב אנחנו עושים שיתוף פעולה עם פנימה, של הרב שי פירון ושותפיו שיושבים כאן. הנושא היום הוא נושא מאוד חשוב שנמצא תמיד בדיבייט הציבורי, הנושא של השירות הצבאי, המתווה, הגישה באופן כללי. אני מניח שיהיו פה דעות שונות ומגוונות, נשמע ראשית את ניירות המדיניות והמצגות, המגיבים ונפתח את זה בהמשך לדיון. בהמשך יגיע עמירם ברקת עיתונאי בגלובס.

השיטה שאנחנו עובדים בה, זה שברגע שיש פה עיתונאי, הוא יכול לכתוב על מה שנאמר אבל לא לייחוס אלא אם כן הוא קיבל אישור. כלומר אנחנו רוצים שתרגישו בנוח להגיד את מה שאתם רוצים ולא תצטטו על ידי התקשורת אלא באישורכם. אחרת זה יהיה "נאמר בשולחן" לכל היותר, בלי לייחס את זה לאדם כזה או אחר. במיוחד היום, כשמדובר בנושא שמעורר מחשבות ואפילו אמוציות, אני אקפיד כהרגלי על עמידה בלוח זמנים. מן הסתם רבים ירצו לדבר ובתשע אנחנו נסיים, אז אני מאוד מבקש מכל אחד להקפיד על לוחות הזמנים.

פרופ' צביקה אקשטיין, ראש מכון אהרן למדיניות כלכלית, דיקן בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה

אני רק אגיד שמכון אהרן עובד כבר עוד מעט חמש שנים עם שבעה חוקרים בכירים, אני עומד בראשו, וגם אנחנו עובדים עם אנשים חיצוניים. אנחנו מתמקדים בנושאים של העלאת הצמיחה במשק. במילים פשוטות זה להעלות את התעסוקה, עסקנו הרבה בנושא התעסוקה. יש פה מספר אנשים שהיו בוועדת התעסוקה שעסקנו, והיום בעיקר אחרי שמדינת ישראל הגיעה להצלחה כל כך גדולה בתחום התעסוקה אנחנו עוסקים בעיקר בנושא של פירון, הרבה מאוד בנושא של הכשרות מקצועיות אבל בנוסף לכך גם בנושאים אחרים. אנחנו עובדים בשוטף עם גופים שונים אבל בעיקר עם גופים של הממשלה, עם הגופים המקצועיים בממשלה, והראייה שלנו היא לא להתחיל לספר למה טוב או רע מה שנעשה ב-30 או 20 או 5 השנים האחרונות, אלה בעיקר איך לוקחים את ישראל מכאן הלאה. בזה אנחנו מתמקדים.

והשולחנות העגולים שלנו שמבוססים על הניירות כמו במקרה הזה, את הנייר אותו תציג טלי לרום הוא בעצם העמדה שלנו. אנחנו מכון שבנוי כולו על תרומות ואומר את עמדתו בכל אחד מהנושאים שאנחנו שותפים בהם.

אז תודה לכולכם שבאתם ומאוד נשמח - אני אמשיך את הדברים של עומר, אנחנו נקשיב, נרשום, ואת הנייר הסופי נוציא עם הערות. אני רק אגיד עוד דבר שתדעו לכם כל נייר שלנו לפני שהוא נכתב עובר וועדה מדעית של המכון במטרה לאשר אותו שהוא ברמה סבירה של הצעה וכל נייר שמסתיים עובר קריאה של לפחות שני אנשים מהוועדה המדעית, כך אנחנו שומרים על איזשהם קריטריונים של איכות. נשמח שתבקרו באתר שלנו ותעירו לנו הערות.

הרב שי פירון, נשיא פנימה

טוב שלום לכולם ערב טוב תודה רבה קודם כל על עצם הנוכחות כאן. אני מתרגש. אם אמא שלי הייתה יודעת שאני עכשיו שותף במכון של מדיניות כלכלית לנוכח ההישגים שלי במתמטיקה היא הייתה נורא מאושרת לדעת אני יושב בכזה מקום. אבל יש פה גם משהו הרבה יותר עמוק בשאלה בין שיטת החשיבה שבה אנחנו רגילים לחשוב בעולמות של רווחה חינוך וכו', והחיבור שלהם אל ה-איך זה עומד על שתי רגליים יציבות. בסופו של דבר זה גם מקבל עמדה כלכלית, עמדה מוצקה. לפני שנפתח, שלוש הערות קצרצרות. הערה ראשונה, פנימה זה לא שלי, היא קבוצה שלמה של אנשים, שלמה יושב בכוונה בינך לביני כי גם מכון אהרן וגם פנימה זה פשוט החיבור לעניין. דבר שני בין האנשים שחסרים כאן לי הכי חסר רא"ל גבריאל אשכנזי, שהוא בעצם האדם, שתכף אני אסביר על איזה רקע, שהציע שנעסוק בתחום הזה ונתחיל אותו ונדבר עליו ונראה בו איזשהו תהליך. אז זו הזדמנות להודות לו על עצם הרעיון, על הניבוי של התהליך בשלבים הראשונים, וכמובן את התודות האחרות אני אומר בסוף. אבל אלה בעצם שני האנשים המרכזיים שאני רוצה לפתוח והשיחה כשאנחנו רוצים לפתוח ולהציג אותה.

תראו פנימה קמה מתוך איזושהי הבנה שלנו שאפשר לחלוק עליה, היא כשלעצמה מצריכה שולחן עגול אחר, שאומרת שחברה חייבת אתוס. היא חייבת איזשהו סיפור משותף שמייצר לאנשים יכולת, נראטיב של חיים משותפים. וככל שאתה בודק יותר את החברה הישראלית וכשאני אומר את החברה הישראלית ואני יודע שהחברה הישראלית זה כל אזרחי מדינת ישראל, אתה מגלה יותר ויותר שהאתוס המשותף היחיד זה הפחדים המשותפים שלנו. ואלמלא אויבינו כנראה שהיה קשי גדול מאוד לקיים את הדבר הזה שנקרא בית לאומי לעם היהודי בטח כשאנחנו גם מדברים עם אזרחיה הערביים של מדינת ישראל. אנחנו לא מצליחים לייצר איזשהו סיפור, נראטיב משותף שאומר למה אנחנו כאן, מה בעצם אנחנו רוצים. יש נראטיב לקהילות, לכל קהילה יש נראטיב מאוד מהודק. רוב הנראטיבים המהודקים נבנים דרך אגב מכוח של שלילת הנראטיב האחר אז זה עיקר הכוח שלהם. בעיקר בזה מסבירים למה הנראטיב השני יותר שגוי. והייתה כאן איזושהי מחשבה לנסות לייצר, איזושהי מחשבה איך אנחנו בעצם באים ואומרים בואו ננסה לייצר סיפור ישראלי, בואו ננסה לייצר נראטיב, בואו ננסה לייצר אתוס.

אלא שעמדנו על 3 בעיות: הבעיה הראשונה - מי שם אותנו לכתוב סיפור. הבעיה השנייה שזיהינו בכתובת סיפור זו העובדה שהרבה פעמים כשכותבים סיפור אז אנשים כמו עומר מואב יגידו טוב אז מה עושים עכשיו וזו שאלה מצוינת כי הסיפור יכול להיות סיפור נהדר אבל אם הוא לא מחובר למציאות באופן עמוק אז אין לו ערך אמיתי. והנקודה השלישית זה לייצר בכלל מצב שאנשים מוכנים לשבת ביחד כדי לכתוב סיפור משותף כי בעצם חלק מהבעיה של הקהילות ושל זרמים בחברה הישראלית, זו העובדה שהניכור מייצר מצב של חוסר וודאות; שמייצר מצב של חשדנות; שמייצרת מצב שאנשים לא מוכנים באמת להיפתח ובאמת לומר את האמונות האמיתיות שלהם, ואתה צריך תמיד לנסות לאתר את העמדה שלו דרך המשפטים שהוא לא אמר ולא דרך המשפטים שהוא כן אמר. ואז החלטנו ללכת למתווה חדש, לתאוריית שינוי אחרת, והתאוריה שלנו אומרת ככה: בוא וניקח פצעים אמיתיים שמפצלים את החברה הישראלית, נילחם באחד המושגים שבעיניי הם אחד המושגים ההרסניים ביותר של מדינת ישראל וזה המושג "סטטוס קוו".

כי סטטוס קוו אני יודע ככה יש לי אמא אשכנזייה ואבא ספרדי, ואצל האמא האשכנזייה שלי סטטוס קוו זה לוז מפרום ואצל אבא שלי הספרדי זה "באמא שלך תעזוב אותי" שזה בעצם אומר בואו נעביר את זה לדורות הבאים מה אנחנו צריכים לעסוק עכשיו בדבר הזה למה הדבר הזה הוא כל כך מעניין, ומה שהיה נכון ב-1948, מה שהיה נכון כאשר יש 600 אלף עולים למדינת ישראל הקמה ו-5 צבאות סביב מדינת ישראל וגבולות מוערים וכלכלה לא בנויה לא יכול להחזיק מים ב-2019-2020, נגיד שהמדינה קמה על ייסוד סטטוס קוו כל שאלה חמורה שיש כאן ננסה למצוא איזושהי הסדרה כזו או אחרת ולהעביר את התפוח הלוהט לדור הבא זה לא יכול להיות. ולכן אם אנחנו ניקח את הבעיות שהן הבעיות שמפצלות אותנו, הן הבעיות שפוצעות אותנו וננסה להציע לא הסכמה אלא פתרון, ננסה להציע מתווה של הפתרון הזה מלמטה אז דרך המתווים, דרך הפתרונות יצמח הסיפור. ואם למשל בעצם סיפור השירות בצבא הוא אחד המקומות, אחד המוקדים שבהם אנחנו מגלים שאין סיפור כי בעצם צריך להגיד את האמת יושבים פה אנשים חלקם היו ראשי אכ"א אז הם מכירים את הנתונים טוב ממני.

אם אנחנו משתמשים מצד אחד במושג "צבא עם" אבל מצד שני יש פחות מ-50% מבני המחזור של השנה שנמצאים באיזשהו שירות.

אז זה שקר, ושקר לא מחזיק מים. אמנם אנחנו בעידן "הפייק ניוז" אבל באיזשהו מקום אתה בעצם משמר איזשהו מושג שלמושג הזה אין שום משמעות. ולכן באנו ורצינו לומר למה בעצם פנימה רוצה לעסוק בסוגיה הזו, פעם ראשונה וזה מלווה אותנו להמון שנים וזה אחד מהמוקדים להעמקת השטעים בחברה הישראלית אני רוצה להיות איש של אמון. אז לפחות על פניו שלוש מערכות בחירות, פעמיים הלכנו לבחירות על וריאנטים כאלה ואחרים של חוק הגיוס וחרדים ולא חרדים ועוד כאלה וכאלה.

אבל לדעתי הבעיה השנייה היא שזו בעצם סוגיה שנוגעת לכלל חלקי החברה הישראלית. העובדה שנוח לנו להציג את זה ממניעים של רווחים פוליטיים כאילו זו בעיה של חרדים היא בעצם החטא הקדמון, היא בעצם לא בעיה של חרדים היא בעיה של ישראל. היא בעיה הרבה יותר רחבה משום שבעיני העובדה שבאה מדינת ישראל ולערבים היא בכלל לא מדברת ואם היא מדברת אליהם זה רק ממניעים של התרסה ולא מניעים אמיתיים זה להגיד או ויתרנו עליכם או אנחנו לא מספיק מעריכים אתכם או אנחנו בעצם לא רוצים אתכם והכי חמור אין לכם צרכים. אין לכם צרכים אמיתיים הדבר הזה בעצם יכול לשרת אותנו ולייצר איזה מהו פנימי והיא גם נוגעת לילדים שלי כי יכול להיות שהילד שלי שהוא לא חייל קרבי בצבא אין לו פרופיל קרבי יכול להיות שהמושג הזה שנקרא ג'ובניק הוא בזבוז משאבי נפש רוח וחומר של ילד או ילדה שיכולים לעשות הרבה יותר בשבדים אחרים.

הדבר השלישי הוא שיש איזו מחלוקת עמוקה על גיבוש ועיצוב וגיבוש הזהות של מדינת ישראל. אין מה לעשות עובדתית במדינת ישראל מי שהיה בצבא או לא היה בצבא מפת הדרכים שלו בחיים שאחרי היא שונה לחלוטין. זה לא אותו מעמד, זה לא אותה משמעות של ניצול כוחות החיים, הלא אותן הטבות ועוד שורה ארוכה של דברים. יש פה מחלוקת של היבטים חוקתיים ומוסריים. אתמקד בדבר המוסרי האחרים ילכו למלחמה ואתם תשבו פה? בונא אחינו מלחמה זה לא צחוק אנשים מתים. אז מישהו אחד חייב למסור את נפשו חייב ללכת למקום שבו מתים ומישהו אחר מסיבה קונייקטורית כזאת או אחרת פתור מהדבר הזה? זו שאלה מאוד מאוד עמוקה והדבר הלא אחרון בסדר של העדיפות אלא בסדר של המקומות שבהם אני עוסק יש לזה השלכות כלכליות חברתיות רחבות היקף. מה המשמעות אנחנו יודעים בדיוק מה קורה לחייל שהיה בצבא בוודאי ביחידות טכנולוגיות בטח במקומות אחרים. אנחנו יודעים מה קפיצת המדרגה בבשלות האישית שהבן אדם עובר, אנחנו יודעים מה פיקוד רמות כאלה ואחרות עושה לבן אדם ולכן בעצם אנחנו באנו ואנחנו תוקשיבו יש פה שקר.

כשאנחנו מדברים על סוגיית הגיוס מה שאתם מכירים, לא השירות, הגיוס, תכף נגיע לשירות, יש פה שקר והשקר הוא מהסיבה הבאה. קודם כל בפועל לא מבחינת הרעיון לא מבחינת האמונה (יבוא מישהו וידיד חברה תקשיבו אנחנו במכון למדיניות כלכלית, תן לי אני אעשה לך נייר, צבא מקצועי, אני אסביר לך איך אני אומר על האינטרסים הכלכליים של מדינת ישראל ועל האינטרסים הביטחוניים והכל יעבוד פיקס). אז אני אומר שאנחנו באים עם הסיפור של צבא העם כהנחת ייסוד. כלומר העובדה שאנחנו לא מוכנים לוותר על שירות, ועובדה שהשסעים בחברה הישראלית והמציאות הישראלית מחייבת איזושהי בניית אתוס ושירות כזה או אחר שתכף נדבר עליו הוא צו שעה נדרש. בנוסף לעובדה זאת שאלה מוסרית אם מדינה עם האיומים הביטחוניים שיש סביבנו מוכנה להתמודד עם אנשים שלא מגויסים מבחינה אידיאולוגית, מבחינת אתוס לדבר הזה ואנחנו יודעים בדיוק מי מתגייס לצבא במדינות שבהן יש צבא מקצועי ולא נרחיב על זה כאן. אז קודם כל בפועל יש לנו בעיה. דבר שני החוק מתעלם ממחלוקות ערכיות קשות הבאנו כאן דוגמה אחת קטנה. נגיד שמחר כל החרדים ובכוונה אני לוקח את הדוגמה של כל החרדים אז מה יקרה? מה יקרה עם גיוס הנשים למשל? החוק נוגע רק לחרדים וכל המספרים שאתם מדברים עליהם הם מספרים זניחים וכל מה שאתם שומעים בתקשורת הוא לא אמיתי והוא לא נכון והוא סתמי והחוק מתעלם לגמרי מערביי ישראל.

אנחנו מציעים הצעה חדשה למבנה השירות בחברה הישראלית והוא אומר כך:

כל אזרח במדינת ישראל יגיע בגיל 18 עד 22 יש הבדל בין חרדים ללא חרדים, אבל במעט לזמן, יש גם מכינות קדם צבאיות יש הרבה דברים שנכנסים לתוך הסיפור הזה למעין בקום לאומי, למעין מנהלת שירות אזרחי כללית וישוּבץ לאחת משלושת החטיבות הבאות. חטיבה אחת תיקרא חטיבת חינוך ורווחה, חטיבה שניה תיקרא חטיבת בטחון פנים והצלה, חטיבה שלישית תיקרא צהל. יש

חטיבה רביעית שבעוד רגע אני אגע בה היא גדוד קטן. לכל אחת מהחטיבות נשפכות אליה הדברים הקיימים. לחטיבת בטחון נים והצלה נשלח למשל זק"א והצלה ומד"א ועוד שורה ארוכה של דברים לכאן נדחף גם זיכרון מנחם ויד שרה ועזר מציון ושורה שלמה של אנשים. כולל ערבים ויהודים באופן שוויוני ללא יוצא מן הכלל ללא פתור של אף אזרח ממדינת ישראל.

בכל אחד מהדברים יש 3 מסלולי שירות. מסלול שירות מספר אחד זה המסלול שאנחנו רגילים לקרוא לו בצבא קרבי. המסלול השני נקרא תומך לחימה והמסלול השלישי נקרא עורפי. אז בתרגום של המסלולים האחרים זה נמדד לפי שלושה פרמטרים: קרוב או רחוק מהבית, סכנת חיים או לא סכנת חיים ומידת ההתערבות שלך באוכלוסייה שונה מהאוכלוסייה שממנה באת. לא תהיה הכשרה של פחות מ-4 חודשים משום שהכשרה של פחות מ-4 חודשים היא לא אפקטיבית והיא לא מייצרת באמת תפוקה אמיתית, ואז כל אחד מהדברים יתפוס שיפור. מי שרוצה ללכת למסלולים שבהם יש צורך ב"פרופשנאלס", מראש יקבל שירות יותר ארוך, השלב הזה הוא שנתיים, יקבל שירות יותר ארוך אם אתה רוצה אחרי זה 8200 אתה לא יכול לבוא למקומות האלה אתה תצטרך ללכת למקומות יותר עורפיים.

ומי שירצה להגיע לעולמות הפיקוד יצטרך להישאר עוד יותר זמן. תהיה פלוגה קטנה שבה יש פלוגת מצטיינים שמדינת ישראל החליט שהאנשים האלה מסיבות כאלה ואחרות פטורים מהשירות במובן הרגיל. תהיה שם קבוצה אחת של בחורי ישיבה שקיבלו ממנה פתור, קבוצה אחת של מדענים, קבוצה אחת של ספורטאים וקבוצה אחת של אומנים.

ובעצם במתווה הזו כל אחד מאזרחי מדינת ישראל מוצא איזשהו מקום שבתוכו הוא משרת. זה לא באמת שווה, כי מה לעשות זה לא שווה, אבל זה שווה לכולם. זה שווה לאדם שישירות, זה שווה למדינת ישראל זה שווה לכלכלתה זה שווה לאתוס זה שווה לחברה וזו רק ההתחלה של צה"ל תודה רבה.

פרופ' עומר מואב: תודה רבה, בבקשה טלי לרום ממכון אהרן, עשרים דקות בבקשה.

ד"ר טלי לרום, חוקרת בכירה במכון אהרן למדיניות כלכלית, הבינתחומי הרצליה

ערב טוב לכולם ותודה רבה שבאתם. אז אני אדבר על עקרונות כלכליים למתווה שירות צבאי ואזרחי. אני אתחבר כמובן לדברים ששי דיבר עליהם, בחלק מהעקרונות שאני אציג אני אחפוף למתווה שפנימה מציגה, לא בכולם. והשאלה המרכזית בעצם שאנחנו באים ושואלים היא - בהינתן שירות צבאי חובה, שזאת הנחת המוצא של הדיון שלנו ושל הניתוח שלנו, מה הם העקרונות שבאמצעותם אנחנו יכולים לבוא ולבנות מתווה מקביל של שירות אזרחי שיינתן תשואות דומות. אני אדגיש שאני מדברת על עקרונות כלכליים ולא על מתווה תקציבי, ויש כמובן הבדל בין שני הדברים האלה. ואני אגיד מילה רק על איפה אנחנו כמכון מתחברים לדבר הזה, אז כמו שצביקה הזכיר בהתחלה אנחנו במכון אהרן מתעסקים בצמיחה כלכלית והגברת הפרייון וההון האנושי של האוכלוסיות החדשות, ואנחנו חושבים שמה שאנחנו מציעים פה זה מנוע שיכול לשרת את שתי המטרות האלה, גם צמיחה וגם הון אנושי.

אז אני אתחיל בעקרונות הכלליים של הפתרון שאנחנו נציג.

האמירה המרכזית שלנו בעצם אומרת שיש היום אוכלוסיות רחבות שלא משרתות לא במסגרת של השירות הצבאי ולא במסגרת של השירות האזרחי, אני אראה אחרי זה קצת נתונים על זה. חלק מהאוכלוסיות האלה לא משרתות מסיבות אידיאולוגיות מצפוניות כאלה ואחרות, וחלקים גדולים מהאוכלוסיות האלה לא נקראות בכלל לשירות והמדינה לא קוראת להם בכלל.

אנחנו חושבים שיש פוטנציאל כלכלי לבוא ולבנות מסלול אלטרנטיבי לאוכלוסיות האלה שלא משרתות כיום, והפוטנציאל הזה קיים בגלל שאנחנו חושבים שלמסלול כזה יכולה להיות תשואה חיובית גם לפרט וגם למשק. וכדי שמסלול כזה ייתן באמת את התשואה החיובית הזאת צריכים להיות כמה עקרונות שהוא צריך לעמוד בהם.

עקרונות לבניית מסלול שירות אלטרנטיבי

קיים פוטנציאל כלכלי בבניית מסלול אלטרנטיבי לאוכלוסיות שלא משרתות אם הוא נותן תשואה חיובית לפרט ולמשק

הקניית כישורים הנחוצים בשוק העבודה - רכים, בסיסיים ומקצועיים

צבירת ניסיון כללי וספציפי

הגברת השילוב והפתיחות וחיבור לחברה הכללית (רשתיות)

כח אדם איכותי למענה על צרכים אזרחיים, בדגש לחירום

לא פרס ולא קנס למי שלא משרת בצבא

הנקודה הראשונה או העיקרון המרכזי הראשון הוא עיקרון של הקניית כישורים לשוק העבודה, בדומה בעצם למה שקיים היום בשירות הצבאי. אנחנו יודעים שהשירות הצבאי לרבים מהמשרתים היום מקנה כישורים שהם כישורים שרלוונטיים אחר כך.

גם כישורים רכים - דברים כמו עבודת צוות, כמו אחריות, כמו כישורים חברתיים ששוק העבודה גם הקיים וגם העתידי מאוד מאוד זקוק להם. הסוג השני של הכישורים הם כישורים בסיסיים, מיומנויות יסוד, בעיקר מיומנויות של שפה, ושל מתמטיקה ואוריינות דיגיטלית גם. הכישורים האלה רלוונטיים גם כן כמובן בשוק העבודה. וכישורים מקצועיים: כמובן פה יש הבדל בין מסלולים שונים בצבא ובין מקצועות שונים בצבא. יש אנשים שמקבלים כישורים שמאוד רלוונטיים להם אחר כך ויש כאלה שפחות.

הנקודה השנייה היא הנקודה של צבירת הניסיון. לאחר תקופת ההכשרה מגיעה תקופת השירות, שהמטרה המרכזית שלה היא לתת לאנשים לצבור ניסיון. מדובר גם על צבירת ניסיון כללי, שוב העצמת אותם כישורים רכים והון אנושי כללי, וגם על צבירת ניסיון מקצועי ספציפי במקצוע אליו האנשים האלו הוכשרו.

הנקודה השלישית והחשובה פה היא הגברת השילוב והפתיחות של האוכלוסיות האלה לחברה הכללית. אנחנו מדברים פה על שתי אוכלוסיות שהם אוכלוסיות סגורות, אוכלוסיות מודרות, האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית שהחיבור שלהן לכלכלה הישראלית ולשוק העבודה הישראלי הוא מוגבל ואנחנו חושבים שלשירות מהסוג שאנחנו מציעים בדומה בעצם למה שהשירות הצבאי נותן היום לרבים מהאנשים שעושים אותו יש פוטנציאל בלבוא ולהגביר את השילוב הזה.

חשוב להדגיש - אנחנו לא מדברים פה על לקחת את כולם ולזרוק לאיזה סל אחד ושכולם ייראו אותו הדבר וכולם יעשו בדיוק את אותו הדבר ושנאשים יאבדו את הזהות האישית הזאת, אבל אנחנו כן חושבים שיש פה חשיבות מאוד גדולה לחשיפה הזאת לחברה הכללית ולשוק העבודה באופן כללי. העיקרון האחרון בהקשר הזה הוא הנקודה של כוח האדם האיכותי. בעצם אנחנו חושבים שלבוא ולבנות מסלול כזה שמספק כוח אדם איכותי יכול לתת תשואה למשק, כי כוח אדם איכותי כזה שוק העבודה בוודאי צריך אותו וגם המשק צריך אותו כי הוא יכול לתת מענה על צרכים אזרחיים, בדגש על דברים שרלוונטיים לחירום ואני אתן אחר כך כמה דוגמאות.

חשוב להדגיש שמה שאנחנו מדברים עליו הוא לא פרס והוא לא קנס למי שלא משרת בצבא. כלומר אנחנו לא באים ואומרים: יש פה אוכלוסיות שלא הולכות לצבא, בואו ניתן להם פרס ונציע להם מסלול שהוא אטרקטיבי בהרבה מהמסלול הקיים. אם המסלול יציע תגמול שהוא אטרקטיבי בהרבה תהיה לנו בעיה כי הוא יבוא וימשוך אנשים מהשירות הצבאי, וזאת בוודאי לא הכוונה. זה גם לא קנס, ואנחנו לא באים ואומרים: לא הלכת לצבא לכן אנחנו מכריחים אותך לעשות משהו אחר, אנחנו לא חושבים שהשירות צריך להיות חובה, לפחות לא בשלב הראשון. אנחנו מסתכלים על זה כעל מנגנון שבא לתת הזדמנות שווה לאוכלוסיות שלא נמצאות היום בתוך המערכת הקיימת, ושוב כמו שאמרתי אנחנו חושבים שמנגנון שיבנה על פי העקרונות שבנינו כאן יכול לתת בסופו של דבר תשואה חיובית גם לאנשים וגם למשק. שני חלקים מרכזיים יש למסלול הזה.

עקרונות לבניית מסלול שירות אלטרנטיבי

הכשרה איכותית בתחילת כל מסלול שירות (4 חודשים)

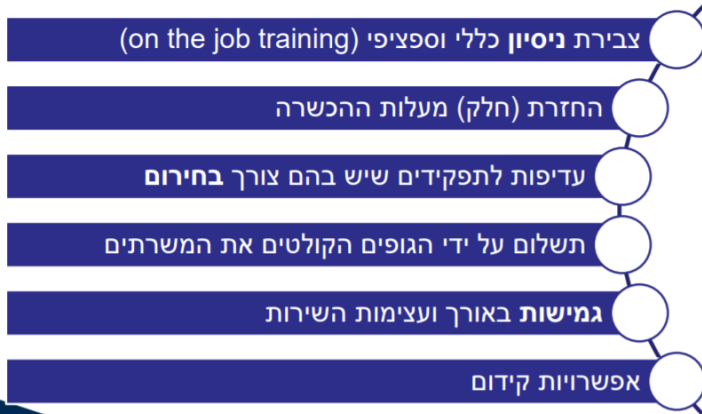

כל מסלול בראייתנו צריך להתחיל בהכשרה איכותית ושי הזכיר את זה, אני קצת אפרט. אז ההכשרה הזאת היא תנאי הכרחי למימוש הפוטנציאל הכלכלי. אם אנחנו נבוא ונבנה כאן איזשהו מסלול שבו אנשים יבואו ויעשו שירות בלי לקבל בתחילתו הכשרה אמיתית שנותנת להם כישורים, הפוטנציאל הזה שאנחנו רואים לפרט ולמשק לא יתממש. ההכשרה הזאת צריכה להתמקד במקצועות שהם רלוונטיים אחר כך לשוק העבודה ושרלוונטיים למשק, והיא צריכה להתמקד במקצועות שההכשרה אליהם היא קצרה, אנחנו לא רוצים לבנות פה מסלול שהוא מסלול מאוד ארוך ולכן מספר האצבע שאנחנו לוקחים הוא ארבעה חודשים, אנחנו חושבים שיש הרבה מאוד מקצועות היום שאפשר במסגרת של 4 חודשים אינטנסיביים יחסית במתכונת של די הרבה שעות לימוד ביום לתת את הכישורים שאנחנו כוללים בהם.

כל ההכשרה כזאת צריכה לכלול בתוכה מעבר למקצוע הספציפי גם השלמה של הון אנושי כללי וגם השלמה של כישורים רכים. זה רלוונטי במיוחד כשאנחנו מדברים שוב על האוכלוסיות הערבית והחרדית שזה אוכלוסיות שבהן יש מחסור מאוד משמעותי במיומנויות יסוד כאלה, אני אראה לכם קצת נתונים על זה אחר כך. והנקודה האחרונה שאני רוצה להזכיר בהקשר של ההכשרה - אנחנו לא מדברים על לבוא ולבנות פה איזשהו מנגנון חדש שיכשיר עכשיו את כמות הצעירים האלה שאנחנו מדברים עליהם, אלא על שימוש בתשתיות ההכשרה המקצועית הקיימות והחדשות ברוח הרפורמה בהכשרה המקצועית שדוח וועדת התעסוקה מדבר עליו. הדוח בעצם מדבר על זה שאנחנו רוצים ליצור רפורמה משמעותית במערכת של ההכשרה המקצועית ולהפוך אותה למכשיר המרכזי לשיפור הפרייון והשכר של אוכלוסיות, והרפורמה האת מיועדת בעיקר לאוכלוסיות שלא הולכות להשכלה האקדמית ויש פה חפיפה מאוד גדולה בין לבין האוכלוסיות שאנחנו מדברים אליהן בהקשר של השירות, ולכן אנחנו חושבים שנכון יהיה להשתמש בתשתית הזאת עבור רכיב ההכשרה במסלולים שאותם אנחנו מציעים.

עקרונות לבניית מסלול שירות אלטרנטיבי

תקופת השירות שלאחר ההכשרה (14-8 חודשים)

לאחר תקופת ההכשרה מגיעה תקופת השירות. תקופת השירות הזאת יכולה לנוע בין 8 חודשים ל-14 חודשים כדי להגיע לשירות של שנה עד שנה וחצי, יכול להיות גם יותר ולהגיע לשנתיים כמו ששי הזכיר קודם. המטרה המרכזית של תקופת השירות הזאת היא לצבור ניסיון, כמו שאמרתי זה חלק מהתשואה המרכזית שאנחנו חושבים ששירות כזה יכול לתת והתקופה הזאת של השירות נותנת לאנשים להמשיך ולצבור את אותם כישורים כלליים ורכים ולצבור ניסיון מקצועי ספציפי. בעצם ניתן לחשוב על התקופה של השירות הזאת כעל סוג של "on the job training" עבור המקצוע הספציפי שאליו האנשים מוכשרים. בצד השני המטרה של תקופת השירות הזאת היא להחזיר לפחות חלק מעלות ההכשרה.

בדומה בעצם למה שקיים היום בתוך המסלול הצבאי, מכיוון שהאנשים במהלך תקופת השירות הזאת מקבלים כמובן תגמול כספי אבל הוא תגמול שנמוך יותר מהערך של השירות שאותו הם

מספקים, זה מאפשר להחזיר חלק מהעלות של ההכשרה הזאת ולהפוך את המסלול הזה ליותר "cost effective".

אנחנו חושבים שצריך להיות פה דגש משמעותי לתפקידים שיש בהם משמעות ויש בהם צורך בחירום, שוב ההקבלה שאנחנו עושים כאן היא למקצועות הצבאיים. אז אנחנו מדברים כאן על דברים כמו שיטור, אבטחה של מוסדות ציבור, כיבוי אש, פיקוד עורף, מד"א ובתי חולים וזה הוזכר קודם בהקשר של הפירמידה במסלולים האזרחיים.

הגופים שמקבלים את המשרתים האלה, שבהם המשרתים יעשו את תקופת השירות, צריכים לשלם עבורם. זה עיקרון שהוא מאוד חשוב, כי אם אנחנו נבוא ונגיד לגוף כלשהו - אתה מקבל עכשיו כוח אדם צעיר בחינם, ברור שמדובר כאן על הקצאה שהיא הקצאה לא יעילה ועל בזבז של משאבים. אז אנחנו כן חושבים שהגופים האלה צריכים לשלם עבור המשרתים שאותם הם מקבלים אבל הם משלמים עבורם משהו שהוא נמוך יותר בתקופת השירות מהערך בשוק של השירות שאותו הם נותנים, ולכן כמו שאמרתי חלק מהעלות של ההכשרה מוחזרת.

עקרון מאוד חשוב כאן זה הגמישות גם באורך של השירות וגם בעצימות של השירות. כמו שבשירות הצבאי היום יש הבדלים, אנחנו צריכים לשים את זה על השולחן. גם היום בשירות הצבאי לא קיים שוויון. יש מסלולים באורכים שונים, יש מסלולים בעצימויות שונות, גם מבחינת סיכון החיים, גם מבחינת הכישרים שזה נותן אחר כך, וגם בתוך המסלול של השירות האזרחי צריכה להיות הגמישות הזאת.

גם מבחינת אורך ההכשרה, אם אמרנו שחלק מהתפקיד של ההכשרה זה לבוא ולהשלים כאן מיומנויות שונות, אז יש הבדלים בין האוכלוסיות השונות במיומנויות החסרות להם שצריך להשלים וצריך להיות גם קשר בין אורך ההכשרה לבין אורך השירות, הכשרה ארוכה יותר כמובן דורשת שירות ארוך יותר, וכן צריך לאפשר פה בנייה של מסלולים שונים שמתאימים לאוכלוסיות שונות.

והנקודה האחרונה האפשרויות קידום. צריך לראות בדבר הזה איזשהו התחלה של מסלול שמאפשרת לאנשים גם בתוך המסלול הזה לבוא ולצמוח אחר כך.

עקרונות לבניית מסלול שירות אלטרנטיבי

המסלול האלטרנטיבי רלבנטי עבור פרטים מתוך האוכלוסיות שלא

משרתות ש:

אז למי המסלול הזה פונה? הזכרתי קודם בעיקר כמובן את האוכלוסיות שלא משרתות, הערבים והחרדים. ובתוך האוכלוסיות האלה יש בעצם שתי קבוצות משמעותיות רלבנטיות. הקבוצה הראשונה היא קבוצה של אנשים שלא פונים להשכלה גבוהה, ואנחנו יודעים שמדובר היום בפחות או יותר על מחצית מהשנתון ובקבוצות שאנחנו מדברים עליהן כאן האחוזים הם גבוהים יותר. אנשים שלא פונים להשכלה גבוהה אנחנו רואים אותם כקהל יעד מרכזי להכשרות מקצועיות. ואם אנחנו רואים אותם כקהל יעד גם בגילאים המבוגרים יותר אז אנחנו חושבים שיש יתרון לבוא ולהציע להם את ההכשרות המקצועיות האלה כבר בגיל צעיר יותר, ככל שנתערב מוקדם יותר ונקנה להם את ההון האנושי הזה זה עדיף, אז זו קבוצה אחת מאוד מרכזית שרלוונטית פה.

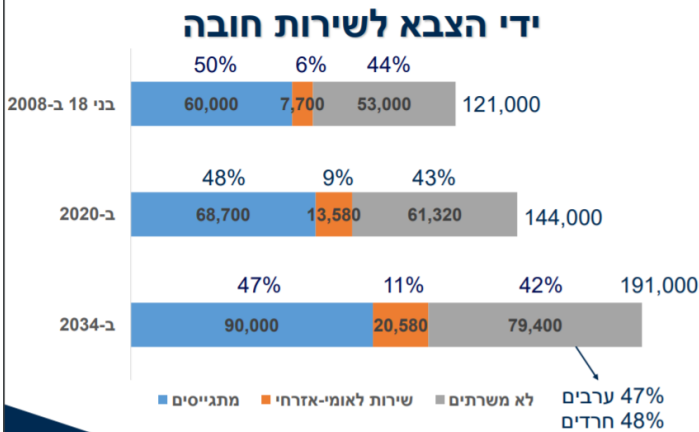
קבוצה שנייה היא האנשים מתוך האוכלוסיות האלה שלא

עובדים. ואנחנו יודעים שמתוך האוכלוסיות האלה יש אחוזים גבוהים של אנשים שלא עובדים, אני אראה בקצרה קצת נתונים על זה אחר כך. וגם אנשים שעובדים בתעסוקה שהיא לא איכותית, וחשוב לשים גם את הנקודה הזאת על השולחן. זה נכון שיש אנשים באוכלוסיות האלה שכבר בגילאים הצעירים 18 ו-19 הולכים לעבוד, ויש משמעות גם לחשוב על קבוצות כאלה, שאנחנו אומרים - במקום ללכת מיד לעבוד בעבודות שהן בשכר יחסית נמוך ויש לזה השפעות אחר כך על מה קורה איתם לאורך החיים, כן לתת להם את התקופה הזאת ולתת להם את ההכשרה המקצועית שתשדרג אותם.

ואפשר לחשוב על זה גם כ"שלב מקדים" לאוכלוסייה שכן תלך אחר כך להשכלה הגבוהה, אנחנו יודעים שאנחנו רואים גם בחברה היהודית הלא חרדית אנשים שכן עושים צבא, לוקחים הרבה פעמים אחר כך את העוד חצי שנה - שנה, אנחנו פה בבינתחומי רואים את זה אצל הסטודנטים שלנו הרבה, לוקחים את העוד תקופה הזאת ומחכים עוד קצת ודוחים את הכניסה שלהם להשכלה הגבוהה. ויש גם יתרונות מסוימים לדחייה הזאת. אין ספק שיש לה חסרונות אבל יש לה גם איזשהו יתרון להגיע לרמה גבוהה יותר של בשלות, של החלטה על מה באמת המקצוע שאותו אנחנו רוצים ללמוד ולכן יש פה יתרון גם בהיבט הזה.

אני רוצה טיפה לחבר אתכם לכמה נתונים שנותנים בעצם הצדקה לדברים שדיברתי עליהם עד עכשיו. אז הנקודה הראשונה שאני רוצה להראות היא קצת נתונים על איך נראה שנתון היום של בני 18: אז מה שאנחנו רואים כאן זה את האוכלוסייה של בני 18, אני אסתכל בעיקר על המלבן המרכזי פה, זה השנתון של בני 18 של 2020 כלומר אלה שנכנסים בעצם עכשיו לתוך השירות. בתוך האוכלוסייה הזאת יש 48% שהם מתגייסים לצבא, 9% נוספים מתוך השנתון שעושים שירות לאומי אזרחי ו-43% זה הקבוצה שלא משרתת.

הגידול בכמות המתגייסים גבוה מהנדרש על ידי הצבא לשירות חובה

בתוך הקבוצה הזאת שלא משרתת, כמו שאמרתי מי שנמצא פה בעיקר זה האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית. ככה זה נראה היום, 14-15 שנה קדימה אנחנו נגיע למלבן שנמצא פה למטה. השנתונים הולכים וגדלים באופן משמעותי. ההרכב של האוכלוסייה בתוך השנתונים האלה משתנה, המשקל של האוכלוסייה החרדית הולך ועולה, המשקל של האוכלוסייה הערבית קצת מצטמצם, ואם אנחנו מסתכלים על איזשהו צפי שאומר איפה נהיה בעוד 15 שנה אז אנחנו רואים שהחלוקה בין הקבוצות האלה, כמה מתגייסים וכמה לא משרתים, לא מאוד משתנה אבל כשהשנתון עצמו גדל והחלוקה לא משתנה אז יש פה בעצם שני אתגרים בתמונה הזו. אתגר אחד נמצא פה בצד ימין.

קור: עיבדי אמרכל לנתני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, צה"ל הרשות לשירות לאומי-אזרחי.

נכון לעוד 15 שנה אם אנחנו ממשיכים במגמות הנוכחיות יש קבוצה של בערך 80 אלף איש, פה נמצא האתגר הגדול ופה גם נמצא הפוטנציאל הגדול שעליו דיברתי עד עכשיו.

האתגר השני שנמצא פה וחשוב להזכיר גם אותו נמצא במלבן הכחול שנמצא שם בצד שמאל. מכיוון שאמרנו שהשנתונים גדלים באופן משמעותי, הגידול בשנתונים, גם באחוזי הגיוס הנוכחיים גבוה יותר מהצרכים של הצבא לגיוס חובה. מכיוון שצרכי הביטחון של ישראל לא משתנים בצורה מאוד דרמטית, הטכנולוגיה מתקדמת ומאפשרת להשתמש בחלק מהמקרים בטכנולוגיה כדי להחליף כוח אדם. בעצם יש פה אתגר נוסף שנמצא בצד השני של הגרף הזה, שמדבר על אוכלוסייה מאוד מאוד גדולה שבמתווה הנוכחי במציאות הנוכחית בעוד 15 שנה הצבא יצטרך לגייס את כל האנשים האלה ולא בטוח שהוא צריך את כולם. ויכול להיות שאפשר לחשוב פה דווקא על מתווים שבהם חלק מהאנשים האלה מחליפים את השירות הצבאי בשירות אחר שבו הם מקבלים תשואה גבוהה יותר עבורם והם נותנים תרומה משמעותית יותר למשק.

כמה מילים על האוכלוסיות שאנחנו מדברים עליהם, הזכרתי את זה כבר קודם ואני אגיד את זה בקצרה כי אני חושבת שרוב האנשים שיושבים כאן סביב השולחן מכירים את זה, אז לקבוצות של האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית יש אתגרים מאוד משמעותיים בשוק העבודה היום בכלל, וזה נכון גם בגילאים הצעירים. אני מראה כאן נתונים בגילאי 25-34 נכון ל-2017, הנתון שאני חושבת שאולי רוב מי שיושב כאן מכיר אותו, זה שיעורי התעסוקה המאוד נמוכים של הגברים החרדים והנשים הערביות, כן ראינו בשנים האחרונות עליה בתעסוקה של נשים ערביות אבל עדיין השיעור הוא מאוד נמוך משמעותית לשאר האוכלוסייה, ובגברים החרדים ראינו עלייה, העלייה הזו קצת נבלמה בשנים האחרונות ממגוון סיבות בין היתר בגלל המתווה הקיים של חוק הגיוס.

בשתי הקבוצות המשלימות של זה, הגברים הערבים והנשים החרדיות, מדברים הרבה על זה ששם הייתה עליה מאוד משמעותית בתעסוקה, יעדי התעסוקה של 2020 הושגו ופערי התעסוקה כמעט נסגרו אבל צריך לסגור שהאוכלוסיות האלה עדיין נמצאות בפער מאוד משמעותי כאשר מדברים על איכות התעסוקה.

מה שאני מראה כאן זה את השכר החודשי של הקבוצות האלה ואתם יכולים לראות שיש כאן עדיין פערי שכר מאוד משמעותיים, השכר של גברים ערבים ונשים חרדיות הוא משהו כמו בין שליש לשלושת רבעי מהקבוצה המקבילה אליהן. אצל הגברים הערבים זה בא בעיקר מפערים בשכר לשעה שנובעים גם מהשכלה נמוכה, ממימוניות נמוכות ומהתפלגות מקצועות אחרת. אצל הנשים החרדיות הפער הזה מגיע כמעט כולו מפערים בהקיפי המשרה, מזה שהנשים החרדיות עובדות במשרות הרבה יותר חלקיות והרבה פחות שעות מכל השאר. הפערים האלה שאנחנו רואים גם בשיעור התעסוקה וגם באיכות התעסוקה מגיעים בחלקם הגדול מפערים בהון האנושי גם ברמת ההשכלה וגם ברמת המיומנות.

מה שאני מראה כאן זה השיעור של בעלי השכלה על תיכונית שוב מבין הקבוצה הזאת של בני 25-34, צריך לזכור שבגיל 34 לא בהכרח כל האוכלוסייה עדיין סיימה כבר לרכוש השכלה גבוהה אז השיעור הזה

אתגרי שוק העבודה בגילאים הצעירים - פערי

הון אנושי

גילאי 18-24	גילאי 25-34		מועסקים	
	לא עובדים ולא לומדים	בעלי השכלה על-תיכונית		
21%	28%	7,360	81%	ערבים
10%	13%	6,620	41%	חרדים
14%	46%	10,770	87%	יהודים לא-חרדים
41%	43%	5,290	42%	ערביות
12%	73%	6,230	79%	חרדיות
13%	60%	7,940	85%	יהודיות לא-חרדיות

יכול גם להמשיך לעלות בגילאים הגבוהים יותר, אבל זה מראה על מיצוי לפחות חלק מהפוטנציאל ואפשר לראות כאן כשאנחנו מדברים על האוכלוסייה הערבית גם הנשים וגם הגברים אז יש פה עדיין פער מאוד מאוד משמעותי בשיעור של האנשים שהולכים להשכלה על תיכונית, וזה אחרי, שוב, שבעיקר אצל הנשים ערביות הייתה עליה מאוד משמעותית בשנים האחרונות, ולא צריך לזלזל בזה וזה מאוד חשוב, אבל הפער עדיין מאוד משמעותי. אצל הגברים החרדים כמובן הפער הזה בולט עוד יותר. אצל הנשים החרדיות אם אתם רואים פה השיעור של בעלות השכלה על תיכונית בגילאים האלה הוא גבוה מאוד אפילו יותר משל הקבוצה המקבילה, אבל כשמפרקים את זה פנימה בתוך ההרכב הזה אז רואים ההרכב של ההשכלה העל תיכונית הוא שונה ואצל החרדיות שיעור הרבה יותר גבוה מתוך זה זו השכלה שהיא על תיכונית לא אקדמית- השכלה מקצועית באיכות יותר נמוכה.

והנתון האחרון שאני רוצה להסב את תשומת לבכם אליו זה כשאני מסתכלת על גילאי 18 עד 24, שזאת קבוצת היעד שבעצם אנחנו מדברים עליהם כאן, ומה שאני מראה כאן זה את השיעור מתוך הקבוצה הזאת של אנשים שלא עובדים ולא לומדים מה שנקרא בשפה המקצועית NEET, אז השיעור הזה בעיקר כשאנחנו מסתכלים על האוכלוסייה הערבית הוא מאוד מאוד גבוה, 21% מהגברים הערבים ו-41% מהנשים הערביות בגילאים האלה, שוב על פי הדיווח העצמי שלהם לא עובדים ולא לומדים. זה מתחבר למה שדיברתי עליו קודם - יש פה פוטנציאל של אוכלוסיות מאוד גדולות שאפשר לקחת אותן בגילאים האלה ולתת להם איזושהי קפיצת מדרגה מאוד משמעותית.

אז הזכרתי את החסם המרכזי של ההון האנושי. וחסם נוסף לתעסוקה בהקשר של הגברים החרדים זה חוק הגיוס הנוכחי, אספף אני חושבת ידבר על זה הרבה, אז אני רק אגיד במילה, חוק הגיוס במתכונתו הנוכחית מהווה חסם לתעסוקה ומהווה חסם לרכישה של הון אנושי כי הוא אומר בעצם לגברים החרדים בתקופה שאתם נמצאים בישיבה אתם לא יכולים לעבוד ולא יכולים ללמוד. חסם נוסף לאוכלוסיות האלו הוא שהנגישות שלהן לשוק העבודה הישראלי הכללי היא מוגבלת. ושוב כאן אנחנו רואים פוטנציאל משמעותי לשירות שאותו אנחנו מציעים.

שירות חובה - הפתרון היעיל למענה על צורכי הביטחון

מינימום מס, מקסימום ביטחון

מבטיח צבא איכותי בשגרה וגדול בחירום

קיצור לשירות של שנתיים (וועדת בן-בסט, 2006)

הצבא רואה את העלות האלטרנטיבית של שימוש בחיילי חובה

השירות הוא גם זכות - תשואה חיובית לפרט,

הצבא מצליח למשוך את הצעירים האיכותיים

30 שניות על שירות החובה בצבא: אז הזכרתי קודם ואני אגיד שוב, אנחנו חושבים ששירות החובה הוא עדיין גם היום המנגנון היעיל ביותר למענה על צורכי הביטחון של ישראל, הוא מאפשר לקבל מקסימום ביטחון במינימום מס ובעיקר הנקודה היא שגיוס החובה מאפשר לצבא לקבל צבא איכותי בשגרה, לגייס את האנשים הטובים ביותר והאיכותיים ביותר ונותן לה כוח אדם גדול בחירום. עם זאת אנחנו חושבים שיש מקום לקבל את ההמלצות של וועדת בן-בסט ולקצר את השירות לשירות של שנתיים, כשהעיקרון המרכזי שאמרה וועדת בן-בסט והוא רלוונטי גם למה שאנחנו מדברים בשירות האזרחי, זה לראות את העלות האלטרנטיבית כדי להבטיח הקצאה יעילה של כוח האדם הזה. ובאמת נקודה אחרונה ממש ב 10 שניות.

עלות-תועלת למסלול שירות אלטרנטיבי

ניתוח ראשוני

התשואה בשכר לבוגרי השירות - 4%	תוספת העלות - מעטפת הכשרה של כ-10,000 ₪
המשמעות לטווח הארוך - תוספת של כ-0.25% תוצר	עלות ההכשרה מוחזרת לאחר כ-4 שנים בשוק העבודה

בניתוח מלא יש להתייחס להטרוגניות בין האוכלוסיות

עשינו איזושהו ניתוח ראשוני מבחינה כספית של מה שאנחנו מציעים כאן, אנחנו חושבים שבעצם העלות הנוספת המרכזית של המתווה שאנחנו מציעים מעבר לעלות של מסלולי שירות קיימים הוא מעטפת הכשרה של כ-10,000 שח, התשואה שאפשר לקבל פה אנחנו מעריכים שהיא בסביבות ה-4 אחוז ע"פ קריטריון האיכות ששמה ועדת התעסוקה להכשרות קצרות, והמשמעות לטווח הארוך של הדבר הזה על האוכלוסייה שאנחנו מדברים היא תוספת של כרבע אחוז תוצר. כמובן שהמימוש בפועל צריך להיעשות בצורה הדרגתית, ולהיות מלווה במדידה ובדיקת אפקטיביות.

מר אסף וסרצוג, סגן הממונה על התקציבים, משרד האוצר

מר אסף וסרצוג, סגן הממונה על התקציבים, משרד האוצר

קודם כל תודה רבה על ההזדמנות לשמוע ולהישמע. אני אדבר על תעסוקת חרדים ספציפית סביב הנושא של חוק הגיוס. אני קצת ארוץ על נתונים כלליים להבין את הבעיה המשקית ואז משם אני אגיע למסקנה. אתחיל בשתי הערות קטנות. ראשית יש להדגיש כי אנחנו מדברים רק על תעסוקת גברים חרדים. כמובן שיש סוגיות, טלי עכשיו נגעה בזה ובכלל מודלים שונים שנוגעים שהם סביב האוכלוסייה הערבית וגם כמובן סביב נשים חרדיות. אנחנו כרגע ממקדים את הדיון רק בגברים חרדים אך יש לציין כי נעשתה הרבה עבודה בין היתר במסגרת דוח 2030 על כללה אוכלוסיות אבל שוב בואו רק נתמקד כאן. שנית נעיר כי מדובר בסוגית השוויון בנטל שהיא סוגיה ציבורית פוליטית חברתית סופר מורכבת אנחנו בוודאי לא מביעים פה עמדה שהיא עמדה עקרונית לגבי העניין הזה אנחנו רק רוצים להטיל זרקור נוסף שהינו התכלית הכלכלית של חוק הגיוס.

אז בואו נרוץ קודם כל על מה שקורה בשוק התעסוקה בנוגע לגברים חרדים. ניתן לראות שבשלוש השנים האחרונות תעסוקה של גברים חרדים נבלמה, אם היינו קרוב ל-52% ב-2016 בשלוש שנים האחרונות אנחנו רואים ירידה הדרגתית אנחנו נושקים ל-50% אבל זה כן היפוך מגמה אם אתם רואים עכשיו משנת 2002-2003 אנחנו על ציר עקבי שהולך כלפי מעלה למעט קפיצות קטנות. כמובן שלא ניתן לנתק את זה מסוגיית התמריצים. לתמריצים יש השפעה מאוד משמעותית- המשמעות היום כשגבר חרדי יוצא לעבודה על כל שקל שהוא מרוויח כ-40% הוא רק רואה והסיבה היא אובדן הטבות, אובדן תמריצים שהוא היום רואה ללא יציאה לעבודה. אז שוב רק להסתכל על ההיפוך במגמה כמובן שמהצד השני אנחנו רואים גידול בתלמידי הישיבה גם בכללים וגם בישיבות. כמו שאתם רואים הפער בין גברים חרדים לגברים יהודים לא חרדים הוא פער עצום ובסופו של דבר זה משהו שהוא לא סטטיינבילי, תכף נראה את ההשלכות המשקיות, אנחנו חייבים להביא את שיעור התעסוקה של הגברים החרדים למשהו שהוא מתכנס לשיעורים הכלליים במשק. הגרף הנוסף שחשוב בנושא הזה הוא בעצם המבט הדמוגרפי. בעוד כ-40-45 שנים מהיום אנחנו מדברים שהאוכלוסייה החרדית תהווה כשליש מהאוכלוסייה בישראל. על מנת שנוכל להגיע לאותם קצבי צמיחה שיש לנו היום אנחנו צריכים להגיע לסדר גודל של 80% שיעור תעסוקה בקרב גברים חרדים וזה דרמטי.

אז מה ההשלכות המשקיות של אי התכנסות של הגברים החרדים לשיעורי התעסוקה הכלליים? משמעות הגרף בסופו של דבר אומרת מה קורה כשאנחנו מקבעים תרחישים פוטנציאליים לפי אוכלוסיות. עבודה של הכלכלן הראשי מראה כי ההשפעה של תעסוקת גברים חרדים היא משמעותית ביותר על התוצר, וזאת משתי סיבות: אחת היא בפער הכי גבוה. שתיים האיכות שלה היום היא הכי נמוכה כמעט ולכן יש פערים מאוד מאוד גדולים שניתן להדביק. בגרף זה רואים מה שיקרה אם אנחנו בעצם לא נכנס את המצב של תעסוקת הגברים החרדים, לעומת מצב בו שיעורי התעסוקה יתכנסו, המשמעות היא שבשנת 2030 התוצר של מדינת ישראל יהיה נמוך בכ-23 מיליארד ₪, אם אנחנו מסתכלים כ-45 שנים קדימה אנחנו מסתכלים על תוצר שנמוך בכ-470 מיליארד ₪. המשמעות לקופת מדינה תקציבית היא כ-180 מיליארד ₪ בשנה.

עכשיו שתבינו שזה שתי מגמות הפוכות מצד אחד איכות החיים תרד ולמדינה יהיה הרבה פחות כסף לשרת את ההוצאות שעולות בריאות חינוך ביטחון ועוד, והצד השני הוא שכנראה יותר אוכלוסייה גם תהיה נזקקת לאיזשהן תמיכות לכן המגמות האלה כמובן לא יכולות להתכנס, אם המדינה הייתה חברה עסקית אז פשוט היינו רואים שזה משהו שצריך לטפל בו עכשיו אחרת בעוד כמה זמן זה יפשוט רגל וכמובן יש גם השפעה על שיעור העוני אבל אני לא אתעכב על זה כרגע. עכשיו נדבר על חוק הגיוס: חוק הגיוס בהקשר הזה הוא עוד אחד מיני תהליכים רבים שקורים ומשפיעים על תעסוקה של חרדים. מצד אחד זה יכול להיות פלטפורמה, מקפצה לשוק התעסוקה מהרבה כיוונים, וזה גם יכול להיות חסם. וזה הדיכטומיה המאוד בעייתית של חוק הגיוס שחייבים להיות מודעים אליה, שוב לא כשמדברים על שוויון בנטל, כשמדברים אך ורק על התכלית הכלכלית.

יש פה שתי השפעות משמעותיות. האחת ראינו את זה ממקרה עבר סביב חוק טל, וריקון הברכה. כאשר מורידים את גיל הפטור זה מקפיץ את שיעור התעסוקה. לפי הנתונים האמפיריים האחרונים זה 10%. זה לא באמת משנה כמה זה ישפיע כרגע אבל אנחנו מבינים שזה כן יצליח להביא אותנו חזרה לגרף מגמה עולה, תהיה איזושהי קפיצה קטנה מאוד משמעותית בהתחלה ואז המשך עליה. והנקודה השנייה היא שההתכנסות גם תעלה את שיעורי התעסוקה אבל גם תשפר את איכות התעסוקה. כי אנחנו נתחיל בהשתלבות של הגברים החרדים בגיל צעיר יותר.

כמו שאתם רואים היום כניסה של גברים חרדים מתחילה בעיקר בגיל מאוחר, ולמה זה בעייתי שגברים חרדים נכנסים מאוחר לגיל העבודה? שתי סיבות מרכזיות:

קודם כל הם מתחילים בפערי שכר מאוד משמעותיים, ופערי השכר הזה רק ילך ויגדל לאורך השנים, קודם כל כי הפער הזה לא רק נובע מפער שכר הוא נובע מזה שיש פער בניסיון כלשהו לא משנה אם זה כישורים רכים לא משנה אם זה ניסיון תעסוקתי או כל דבר אחר והוא נובע כמו כן מפער בהשכלה. אבל צריך להדביק את הפער הזה. מאוד קשה להדביק את הפער הזה כשבגיל 24 לגבר החרדי יש במוצע כבר כילד לעומת גבר יהודי לא חרדי שבזמן הזה הוא עוד חושב אולי על ילדים.. וככל שהזמן הולך כמו כן שאנחנו רואים שהפערים גדלים יותר קשה גם לעבוד הרבה גם להשלים השכלה ולעשות עוד כל מני דברים בדרך כשיש לך גם משפחה שצריך לטפל בה בדרך לכן אם אנחנו נגיע למצב שבגיל 24 מה שהיום נמצא בחוק הגיוס אתם מבינים ששוב אנחנו לא נצליח להתמודד עם הפערים שיש זאת אומרת אנחנו לא נצליח לכנס את הבעיה המאוד מאוד גדולה הזאת שיש. וכאן אנחנו מגיעים בעצם לשינויים שאנחנו מדברים עליהם בחוק הגיוס, יש עוד כל מיני דברים שאני חושב שאפשר לדבר עליהם אבל אלה אני חושב שלושת המרכזיים.

הראשון והדרמטי ביותר הוא הורדת גיל הפטור, חלק יגידו 23, מישהו אחר יגיד 21, יש דעות הגורסות 18, מה שצריך להבין שלכל שנה בהורדת גיל הפטור יש אפקט מאוד משמעותי על הגדלת שיעורי תעסוקה ועל הגדלת איכות התעסוקה. הסוגיה השנייה - אני חושב שכולנו מבינים שלא כולם ילכו לצבא, גם בקרב האוכלוסייה הלא חרדית לצורך העניין לא כולם הולכים לצבא, אבל יש מסלולים נוספים, אבל זה צריך להיות מסלולים אפקטיביים. היום חלק גדול מהמסלולים שאליהם גברים חרדים הולכים הם לא תומכי פריון ויש ליצור מסלולים חדשים בעלי תשואה, אפשרות לרכישת השכלה או הכשרה. הסוגיה השלישית היא בואו נניח שהורדנו את גיל הפטור, סתם לצורך הדיון לגיל 21, עדיין גבר חרדי יכול לבלות בשיבה מגיל 18 עד גיל 21, וזמן הזה הוא זמן מאוד משמעותי והשאלה היא מה עושים איתו. האם במהלך הזמן הזה אנחנו אומרים לו טוב תשב תלמד, או שאנחנו אומרים לו בתוך הזמן הקיים אנחנו גם נכיר לך כחלק משעות הלימוד גם בהכשרה מקצועית, אנחנו נאפשר לך ללכת לעבוד בהיבטים מסוימים, להתנדב בהיבטים מסוימים, וכן הלאה. אז אלה שלושת השינויים המרכזיים. סיימתי.

מר ראובן פינסקי, מנכ"ל רשות השירות הלאומי אזרחי

טוב תודה גם שהזמנתם אותנו, אני מנכ"ל השירות הלאומי זה שנה ושלושה חודשים. בשונה מהמתווים המחקריים, לי יש מתווה חוק שחוק עם 113 סעיפים, סדרות של תקנות אחריהן שרק ללמוד אותו בעל פה לוקח הרבה מאוד זמן ואני בתוך הדבר הזה מנסה לראות איך אנחנו קולעים אל הדברים שאנחנו מדברים פה, אחד הדברים המשמעותיים שקורים בשנה האחרונה כשאנחנו מדברים בשפה של אסטרטגיה, לאן צריך ללכת השירות הלאומי. תעדוף בכל מיני תחומים של ערכים ואני אראה את זה בהמשך. בכללי זה דברים שפעם

היו לא מובנים בכלל מעליהם. זה שלדוגמה יש דברים בחוק הישן יה צריך כל גבר שמתגייס לשירות האזרחי חתימת שר. יש לנו ציבור כללי דתיים חילוניים וחרדים, יש חברה הערבית והדרוזית, צ'קרסי לנו כרגע אחד, נוער בסיכון ואוכלוסיות מיוחדות בעצם אנחנו פרוסים על כל הספקטרום. קצת נתונים: בנות דתיות ובעלי פטורים כלליים, אחרי זה נחלק בתוכם, שירות אזרחי הקפדנו ככה להגיע למספרים בדיוק ולא לעגל, והחברה הערבית והדרוזית זה המספר שיש לנו נכון לסוף דצמבר, אוכלוסיות מיוחדות מתוכן נוער בסיכון 1727. 90% במגזר הערבי בנות, חרדים כמו כן זה רק גברים.

עובדות ומספרים

- רשות עצמאית
- כ-900 מקצבי השירות הלאומי
- כ-1,000 מקומות שירות
- כ-18,189 מתנדבים בשירות הלאומי-אזרחי

כ-18200 מתנדבים בשירות הלאומי אזרחי בקרב מקומות השירות. העלות הכוללת של הדבר הזה לא משנה כרגע אם זה תקציב המדינה או תקציבים אחרים זה 900 מיליון שקל והדבר שקרה זה שזה דבר שהתחיל עם עמותות ועם השנים מדינת ישראל החליטה שזה משהו שהיא צריכה לקחת עליו אחריות, הקימה חוק הקימה ראשות ובעצם המדינה אמורה לעשות אסטרטגיה על כל הדבר הזה.

איך זה עובד?

יש את הרשות לשירות לאומי אזרחי, מתחתיו יש שמונה גופים מוכרים ועוד גוף אחד גוף מתפעל במגזר החרדי שזה עובד בחוק אחר ובשיטה קצת אחרת, מתחתיו גופים מפעילים, ואלפי מקומות שירות. משרד החינוך הוא גוף מפעיל אחד וכל בתי הספר שלו אם מקומות שירות. וזאת הפירמידה שזה עוד חלק מזה מתוך ההיסטוריה של העמותות שבעצם הקימו את השירות הלאומי וחלק מזה מתוך ההנחה שמגזר שלישי כנראה יודע לנהל הכי טוב התנדבות במגזר השלישי.

מבנה ארגוני

רשות לשירות לאומי אזרחי

גופים מוכרים

גופים מפעילים

מקומות שירות

אלמנט עשיר לבנת מריוטק דלה מוקד פטנט בית חולים פוטוקי ב"ש כפר שיקומי יולה נוב אופקים מ"א ח"א כפר שיקומי יולה נוב אופקים משרד המשפטים ב"ש גרין מרין ימות נוב ספר כפר הירדן גלומים כ"ס יעריה ד' סמיר בית ספר סינור בוסט ג"ש מוסר אלקטרוני בית ספר סינור אל רועות, גימנסיה מרכז להסבה ג'ניני סניור ממוזר הרצל, כנה מדרשה לוי שבת אשכול, מנחת בניה בניה בית חולים הומק, פעולה אילרוב כ"ר אל מנספ סתחול ל"ב כריאל קריות כפר המסדה, מלה משורת ד"ר נבו שרה אילון מעוז מנובר מלמרי, טורו, תוכן לומה יעריה, מוסין צרין חשימי-לב חשורי כ"ר יעקב זריות נבימת ביטוח לאומי, אשכול שופת נשימי, שירות קמות חולים בלית, כ"ר נאסם אלמנט קרית הירדן, שילום יעריה מרכז טמס הרצל, בית שמש משפחת אמונה נהר לני, אבן ספולא הקרן למונשת הכותל, י"ם אלמנט נהר שרה הרצל, בני ברק בית משפט השלום, פ"ה מוסין מרעק חיפה

כשאני מדבר על אסטרטגיה אף פעם לא שאלו איפה יותר חשוב איפה יהיו המספרים כמה במערכת הבריאות כמה במערכת הממשלתית ואיך מכריעים בדבר הזה, אחד הדברים שלנו היו מאוד ברורים זה שהשירות הלאומי הוקם בבסיס לפני כמעט 50 שנה על בנות שקיבלו פטור דתי מהצבא ועם הזמן הוסיפו עוד ציבורים אבל לא עשו את האסטרטגיה הייעודית לכל אחד מהמגזרים. להתאים את זה כמו כפפה לכל מגזר, ולראות מה האתגרים של כל מגזר ולפי זה להתאים גם את השירות האזרחי שלו וגם את כל מסלולי ההכשרה וכל הדברים האחרים. משולש הערכים של השירות האזרחי וזה נע בכל אחת מהאוקלוסיות אנחנו נהיה במקום אחר במשולש הזה. אז יש בעצם 3 שאלות שבכל אחד מהציבורים יש לה משקלים אחרים:

1. מה המדינה צריכה במלך השירות שלנו, מה הכי צריך עכשיו, הכי צריך בזק"א, הכי צריך במד"א הכי צריך בחינוך הכי צריך רווחה הכי צריך משרדי ממשלה זאת סוגיה אחת.
2. מה הצעירים רוצים. כל עוד המתווה הוא שזו התנדבות ולא חובה כמו שמוצע היום אבל זה לא המצב שקיים שלפיו אנחנו עובדים אנחנו חייבים לפגוש גם את הצורך של המתנדבות והמתנדבים אופן שהם גם ירצו לבוא לדבר הזה.

משולש הערכים של השירות הלאומי

מה המדינה צריכה במהלך השירות ("סדרי עדיפות לאומיים")

מה הצעירים רוצים

מה צופן שוק התעסוקה העתידי

3. מה צופן שוק התעסוקה העתידי, אנחנו צריכים לקלוע ולפגוע כשאנחנו ניצבים לשירות אזרחי ואנחנו מנסים לטפל גם בנושא הערכי וגם בנושא הכלכלי וגם בנושא החברתי אנחנו צריכים לנסות לפגוע בצורה הכי נכונה וטובה.

הסיפור הזה הוא סיפור של בערך 10 שנים, כולו על בסיס של התנדבות, בפועל בשטח למרות התנגדויות גדולות ולמרות, מה שנקרא לו יחס נגטיבי על השירות האזרחי בקרב המנהיגים של החברה הערבית והדרוזית, אנחנו רואים כ-5000 מתנדבים למספר הזה נגיע השנה.

האתגר הראשון לדעתנו בחברה הערבית זה הגיוון התעסוקתי במהלך השירות. היום רובן המוחלט מגיעות לבתי ספר, אחרי זה הולכות ללמוד תואר ראשון החינוך ואחרי זה חותמות אבטלה עם תואר ראשון בחינוך ובתחומי החינוך.

אנחנו יודעים על שיעור מאוד גבוה של מובטלות מהחברה הערבית והדרוזית שיש להן תואר ראשון בחינוך ואנחנו רוב מקומות השירות שלנו אם בדיוק במקומות האלה. פגשתי קבוצה של בנות בג'וליס אחת מהן 5 יחידות מתמטיקה 5 יחידות פיזיקה התקבלה ללימודי הדסה אזרחית בטכניון במלגה מלאה שאלתי אותה מה את עושה בשירות לאומי "עוזרת למורה בבית ספר" אנחנו צריכים לפתח מקומות איכותיים לשירות אזרחי לבנות הערביות אחרת אנחנו מפספסים גם למהלך השירות אבל מאוד משמעותית לעתיד התעסוקתי של הצעירות האלה.

אחד מהאתגרים פה זה האתגר התרבותי. יש הרבה קושי להוציא אותם מהכפרים להוציא אותן מהמקומות שיסמכו על המערכות שבאות להטיב איתן ולא באות להתעמת איתן. יש פה את הידוק הקשר עם החברה הישראלית חיבור ליעדים האסטרטגיים של המשק הישראלי זה מה שדיברנו קודם על הנושא של תעסוקה ולהביא להם אפשרויות תעסוקה גבוהות בין היתר בגלל ובזכות השירות האזרחי שהם עשו.

אתגר בשפה בלימודי עברית אנחנו עכשיו לפני רפורמה גם בדבר הזה. יש לנו קורס בעברית לכל המשרתות בחברה הערבית והדרוזית אנחנו לא מאוד מצליחים הפער הוא מאוד גדול יחד עם משרד החינוך אבדאלה חטיב מישהו כל המערכת שלהם אנחנו בונים מחדש את כל הדבר הזה ואנחנו השנה כבר נשנה את השיטה אבל ברור לנו שזה אתגר גדול, בתי החולים לא מקבלים משרתות בשירות אזרחי שלא דוברות עברית וזה פער גדול מאוד שהן לא מצליחות להגיע כנ"ל משרדי ממשלה.

והדבר האחרון הכשרות גם לתפקיד אבל גם לאזרחות. היום בחברה הערבית והדרוזית אנחנו נותנים פי 3 הכשרות מבחברה הכללית, גם הכשרות מעטפת גם הכנה לתעסוקה גם הכנה לאקדמיה גם הכנה לתפקיד 40 יום סך הכל שזה בעצם 35 ימים מלאים ועדיין זה בעצם אתגר מאוד מאוד גדול, ואנחנו משקיעים בו הרבה מאוד כשבסוף אם נעשה את העבודה שלנו נכון.

5000 מתנדבות ומתנדבים, בתוך 20 שנה נייצר בגדול יחד עם המשפחות חצי מיליון אנשים שחוו את העניין הזה אחרת.

קצת על החברה החרדית. גם פה אחד אנחנו מדברים על שירות מוכוון תעסוקה. השיטה החדשה שלנו וכבר אנחנו השקנו כמה תכניות כאלה זה לא דיבורים ובתוך המתווה הקיים אנחנו בוחנים את הצרכים של השוק, מייצרים הכוון לפני השירות כבר שנוכל לבחור לאותו צעיר חרדי את המקום הנכון, מכינה אם צריך השלמות של אנגלית ומתמטיקה, הכשרה לתפקיד 4 חודשים. הכל במימון מדינתי ואחרי זה שירות באותו דבר שמצאנו מתאים לו, הדבר הזה להערכתנו ילך להכשרה לתעסוקה ברמה גבוהה. אנחנו רוצים לפתוח מסלול ציבורי חוץ מהביטחוני והחברתי במשרדי הממשלה בעיריות בדמי כיס יותר גבוהים ולייצר מהדבר הזה גשר לחיים.

בגדול כבר השנה התחלנו לשנות את החברתי אל מול הציבורי ואנחנו רואים עלייה במספרים של הביטחוני פלוס הציבורי זה כבר עומד על כ-65%? במגזר הכללי אני רק אומר במילה אחת אנחנו עדיין לא ערוכים ואנחנו צריכים להיות ערוכים לציבור החילוני הכללי שלאט לאט הרף של הצבא עולה יש יותר חברה עם פטורים ואנחנו לא נותנים להם עדיין את השירות שאנחנו צריכים אז בניית מערך תומך, שיפור מערך המידע והמיונים, שיפור התדמית בסדר זה מישוה שפטרו אותו מהצבא הוא לא משתמט ולא זה וצריך תת לו מקום שהוא יכול לשרת ולהרגיש טוב עם עצמו. כיוון שהזמן שלי מאוד קצר אז אוכלוסיות מיוחדות אני אדלג.

אחד אני אומר וזה אולי קצת שונה מהנשוא של חובה, אנחנו חושבים שהדברים האלה צריכים להיות בהידברות ולא בכפייה, אנחנו חושבים ואנחנו עוסקים בזה גם לא רק חושבים. אחד אנחנו נייצר סדרי עדיפויות לאומיים. שניים אנחנו נתמחה בעבודה במגזרים ולהתאים את השירות לאתרים של כל אחד מאותם מגזרים ואנחנו צריכים ואנחנו נהיה בשיח מתמיד עם יעדי התעסוקה של המשק בשביל לקלוע כמה שיותר כל הזמן עם השירות האזרחי של המשק תודה רבה לכם.

פרופ' עומר מואב: תודה רבה. נעבור לשלב התגובות המוזמנות מראש.

מר מרדכי אלישע, הממונה על זרוע העבודה, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים-

ערב טוב לכולם, א אני אגיד שזה אחד מהעיסוקים לנו היום הנושא של תעסוקת חרדים ערבים ועוד אוכלוסיות. אבל אני תמיד חוזר ואומר צריך לזכור מפתח לתעסוקה הוא הפריון. ואני מיד משייך את זה לנושא של שכר: אף מעסיק לא יעסיק מישהו לא משנה אם הוא חרדי ערבי לא שנה מי אם אותו עובד לא ייתן לו ערך. ועל מנת שיהיה לו ערך אנחנו מדברים אז אנחנו מדברים במקרה הזה על שילוב. של שילוב של כל מה שאמרו גם לפני, כישורים הכשרה, ביצוע תפקיד וזה נושא מאוד מאוד חשוב. הזכירו את זה ואני מחדד ושוב אומר האוכלוסיות שאנחנו מדברים עליהן הן אוכלוסיות שלמעשה הן לא מותאמות לשוק העבודה ולא מזמן ראינו תוצאות של ייסוד החינוך מבחני פי"ק המצב לא משתפר ואנחנו למעשה כזרוע העבודה שאחראי על תעסוקה קולטים למעשה קבוצות מאוד מאוד גדולות שלא מותאמות לשוק העבודה. כשאני אומר לו מותאמות לשוק העבודה זה אומר שההשמה היא קשה, וגם אם תהיה השמה, זה יהיה בשכר מאוד מאוד נמוך ומן הסתם זה יקבע אותם שם והם לא יוכלו להתקדם משם, כמובן אי שוויון מאוד גדול.

המסלול המדאיג בנוף הוא שכבר בעוד כעשור כ-45% מהזרם שנכנסים לשוק העבודה יהיו מאוכלוסיית חרדים וערבים כלומר מעסיק מחר מראיין 10 אנשים, במוצע 5 אנשים זה חרדים וערבים וכמו שאמרנו ללא כישורים ללא יכולת לתרום הרבה. והבעיה שאנחנו נראה כאן, בעיות אם זה ימשך כך בתעשייה, בעיות של תוצר נמוך, המצב הולך להיות מאוד מאוד קשה, אני פחות אופטימי מאחרים, אני חושב שיש פה ביניכם אנשים שיותר אופטימיים ממני, אני חושב שהדבר הזה חייב לקבל מענה. לכן אני חושב שאם נשכיל למצוא פתרונות כמו הפתרון שהוצע כאן, אני די אהבתי אותו נאמר בעדינות, מאוד מאוד אהבתי אותו כי סופו של דבר חייבים למצוא פתרונות אם זה בדרך של פשרה או אם זה בדרך של פתרונות יצירתיים אני חושב שאנחנו חייבים לעשות את זה, למה זה תורם למשק, מקטין את ההעברות של דוח עוני וכאלה וכמובן יגדיל את הכנסות המדינה. דיברו כאן על מסלול שמגדירים את זה כמסלול של צה"ל ועוד כל מיני, לנו יש מסלול כבר של קרדיטציה עם צה"ל, כלומר אנחנו מדברים על הקרדיטציה משלב ההכשרה המקצועית, ועדת 2030 שבראשה עמד צביקה מדברת על הקרדיטציה משלב ההכשרה המקצועית ועד לאקדמיה, אנחנו כבר אחרי מספר ביקורים וסיכומים עם מכללות אקדמיות שיכירו משלב ההכשרה המקצועית אנחנו רוצים לנווט לשם הרבה אוכלוסיות יתחילו, והמודל הזה אני אומר בכנות באמת התאהבתי במודל של 2030 כל מה שאני שומע כאן אני בא מהאוצר זה היה לי די חדש וראיתי את זה במכללת בראודה, כשהייתי במכללת בראודה פתאום הבנתי שאותו אדם שיבוא לקבל קורס בהכשרה מקצועית הוא מיד רואה לאן הוא יכול להגיע הוא יכול להגיע להנדסאים, ואם לא להנדסאים אז לאקדמיה, ומההנדסאים לאקדמיה, המסלולים האלה שהם יכולים לפתח את זה את הדברים האלה לאורך החיים שלו לא בבת אחת באופן מדורג וזה יכול להיות מצוין זה כמובן מתאים לחרדים לערבים לכולם. בביקור לפני 3 שבועות בחורם אצל מעסיק שמעסיק נשים בדואיות כמה שאני זוכר כן והוא אמר לי תקשיב החסם של העברית זה חסם עיקרי. אתה לא יכול לקנות פלאפל בלי עברית. והיום בבוקר הינו באיזשהו פורום עם הג'וינט והגיע מעסיק ממקום מאוד חזק ואמר אני מוכן לקלוט עובדים גם ללא השכלה אקדמית אבל ללא אנגלית אין לו שום סיכוי לעבוד אצלי. כלומר אלו דברים אלמנטריים שגם אם יש לך השכלה או לא, יש נכונות להעסיק את האנשים האלה אבל כמו שדיברו כאן השפה והכישורים הם כלי מאוד מאוד מרכזי והם נושאים מאוד חשובים לדבר הזה.

טוב נתחסס כרגע לחרדים ונאמר על מנת שנהיה אטרקטיביים לחרדי שעוזב את הכולל צריך להציע לו הכשרה איכותית ודיבר על זה מר פינסקי, אנחנו צריכים לשלב אותם בדברים מאתגרים את זה שמעת מחרדים. על מנת שהחרדי ירצה לבוא ולעזוב את הכולל זה צריך להיות משהו שמאתגר אותו אם זה מבחינת המקצוע או אם זה מבחינת השכר, איזשהו מסלול, ויותר חשוב וזה עוד משהו שלמדתי שגם חשוב שאותו חרדי שהוא ייחשב ברמה הגבוהה בסביבה שלא וכשהוא יחזור על מנת שתהיה לזה השפעה ואפקט גדול על מנת שייגידו זה דבר טוב, זה כדאי אם הוא הלך לשם אז אני גם הולך לשם. אני אשתדל לקצר בעניין 4 חודשים אני לא בטוח זה נכון לא נכון זה תלוי במי ומה כד כמה זה מתאים לאותו אדם אבל אני חושב שהשירות האזרחי, הדבר היפה בו שהוא נותן יותר הדרגתיות מצה"ל. כלומר שם האדם שומר על הערכים שלו והסביבה שלו הוא נכנס בהדרגה באופן משולב ולמדנו גם שאם אדם נכנס באופן משולב לסביבה אחרת אז יותר קל לו כבר להשתלב וזה כבר לא כזה מפחיד אותו השילוב מהעולם החרדי לעולם הרגיל.

מר ניר בריל, סגן ראש המועצה הלאומית לכלכלה-

שלום אני ניר בריל, סגן ראש המועצה הלאומית לכלכלה, אני חושב שצריך לעשות עוד שולחן עגול לתחבורה גם, מהפעם הקודמת שלא נעמוד בפקקים.

אני רוצה להתייחס קודם כל באמת להצעה של הרחבת השירות הלאומי בבניית מסלולים לכולם. אני חושב שזה מבורך להרחיב את המסלולים אני חושב שאנחנו בכלל בעולם שדיברנו על חוק הגיוס ודיברו למעשה גם כל הכלכלה וגם על כל המשרדים אז להרחיב את שירות אמרנו שגם שירות לאומי שירות אזרחי זה אחד הדברים שצריך לבחון איך מרחיבים ועושים מזה שירות איכותי. אנחנו בזמנו בדקנו ראינו גם בשירות הצבאי עצמו חרדים שהשתלבו שם הייתה לזה תשואה משמעותית בגלל השלוב באוכלוסיות. עכשיו לצד זה שצריך להרחיב מה שאני רוצה לסייג זה את המורכבות של להרחיב את זה לכלל האוכלוסייה, מה הכוונה, ברמה הכלכלית וזה ניתוחים שהיו כבר בבן בסט, ובעצם לקחת את כל האוכלוסייה ולשים אותה בתקופה מסוימת מקצועות שלא דורשים הכשרה זה בעצם כביכול ניצול לא יעיל של כוח אדם אם עושים את זה לצורך העניין באופן יותר מדי נרחב. בעצם גם בן בסט ובעצם כל הוועדות שעוסקות שמדברות על קיצור שירות מדברות על להפחית את השירות במסלולים מחוץ לצה"ל מתוך איזושהי תפיסה שבעצם זו עוד פעם הקצאה לא מיטבית ל הכוח אדם ומה שמטריד אותנו היום דרך אגב היום בצה"ל זה שלא רואים את העלות האמיתית של הכוח אדם. לא רואים את הערך האמיתי שלו, אנחנו חושבים על עלות לתוצר או שווי לתוצר אז יש פה כן חשיבות אני מדבר על האוכלוסייה בכללותה ועל האוכלוסייה החרדית שככל שהיא תצא יותר מוקדם בגיל יותר מוקדם לשוק העבודה זה ייטב, יש יתרונות למסלולים של השירות הלאומי אבל אני כן מהיר וחשוב לי פה כן מאוד להזהיר שצריך לראות שאנחנו לא מרחיבים את זה יותר ממה שהמשק צריך. אני אתן כדוגמה כחינוך למרות שאני בטוח שהתייחסו לזה אנחנו רואים את זה במגזר הערבי שהשירות הוא לאו דווקא הכי מיטבי כשזה בתוך הקהילה ופה אנחנו צריכים לראות איך אנחנו מרחיבים מסלולים שהם באמת מיטביים ובאמת גורמים לשילוב באוכלוסייה ונותנים את הכלים כי רוב אין מה לעשות כשאתה לוקח שירות של כמה חודשים עד שנתיים הסיכוי שזה יוכל להיות שירות משמעותי ולתת את ההכשרה הוא נמוך, גם אם זה בן אדם מאוד מוכשר, וכאשר אנחנו רואים חסם להייטק אנחנו רוצים שהאדם ילך כמה שיותר מהר לאקדמיה וגם אם זה חרדי שיקח את ההכשרה הכי מהירה ויכנס להייטק. אז אחד אנחנו מאוד תומכים בהרחבה אנחנו צריכים לראות איך עושים מסלולים איכותיים ואיך עושים את זה בהדרגה. עוד נקודה שאני חושב שחשוב להתייחס אליה זה ההתייחסות לקיצור השירות. למה אני חושב חשו להתייחס לזה בייחד ואנחנו בזמנו גם דברנו על זה עם בן בסט הרעיון של להרחיב את מסלולי השירות זה רעיון שאנחנו מאוד מתחברים אליו וכבר לפני תקופה עשינו עליו דיונים. אז אחד הדברים שאמרו לנו ועוד עוד פעם אני חושב שחשוב להעביר, מצטער שאני חוזר, אם אנחנו צריכים יותר מדי דמיון במשך השירות של מסלול השירות האזרחי למסלול הצבאי שלני שנקצר אותו למשך האופטימלי כמה שנגדיר אופטימלי שנתיים שנה ו8 שנה ו4 אז יהיה לנו יותר קשה לקצר את משך השירות. לכן אני חושב שעוד פעם אני חושב שגם פה מדובר הדרגתיות צריך מאוד מאוד לעשות את הדברים ההדרגתיות, לעשות פיילוטם להרחיב לאט לאט את מסלולי השירות ולראות איך מערכות הבריאות החינוך והרווחה יכולות לספוג את הדבר הזה ואיך אנחנו עושים מסלולים איכותיים ואת ההרחבה לדעתי האמיתית אנחנו צריכים לעשות רק אחרי שאנחנו מבינים מהו אותו משך השירות המיטבי בצה"ל שממנו לצורך העניין אנחנו לא נרד. ואז לעשות את ההרחבות ותוך כדי אני מדגיש שוב צריך לראות שגם המערכות החינוך והרווחה מבינות שהן מקבלות משאב שהערך שלו הוא לא אלף שקל לחודש שהערך שלו הוא הרבה יותר מזה ואני חושב שדווקא הצבא היום עם החרדים הרבה פעמים רואה את זה כשליחות ומשקיע לפעמים יותר ממה שמקבל בטח בהתחלה. אני חושב שגם בשירות הלאומי וגם בשירות האזרחי צריכים לראות את זה ככה. אני חושב שזה כן מאוד מאוד חשוב. זה בגדול ההתייחסות העיקרית שלנו, אני כן אגיד שגם בצבא אנחנו לא מדברים על זה הרבה אבל היהודים הלא חרדים גם צפוי לגדול בצורה מאוד מאוד משמעותית, והצבא באמת כמו שאני חושב כולנו כנראה יודעים לא יצטרך כל כך הרבה כוח אדם אז לצד הרחבת מסלולי השירות אנחנו באמת צריכים כמו שאמרתי לקצר ויכול להיות שבעתיד מסוים חלק מהאוכלוסיות כן יוכלו באיזושהו מנגנון תמריצים שעדיף למי שמשרת בשירות

הלאומי לאו דווקא לשרת כי כבר היום כמו שאתם מדברים זה חלק גדול מהאוכלוסייה ולדעתי זה יהיה כבר הרוב.

מר מוחמד דראושה, מנהל תחום תכנון, שוויון וחיים משותפים, מרכז גבעת חביבה

טוב ערב טוב לכולם לי יש המון מה להגיד אני בטוח ש 6 דקות לא יספיק אז עומר תפסיק אותי מתי שאתה חוב שמספיק לכם.

פרופ' עומר מואב: אף פעם לא, אבל הלו"ז הוא לו"ז.

מר מוחמד דראושה, מנהל תחום תכנון, שוויון וחיים משותפים, מרכז גבעת חביבה

אני רוצה לעשות טיפה הפרדה במונחים פה כשמדברים על שירות צבאי שירות לאומי שירות אזרחי. כשבאים עם הרציונל של שירות צבאי אני חושב שעדיף למסד כבר את מה שקיים של פטור אמיתי משירות צבאי ולא להשאיר את הנושא הזה כרב במיוחד שאנחנו שומעים שלא צריכים כל כך הרבה חיילים על אחת כמה וכמה כשיש את בעיית האמון ההדדי ברמת הביטחון אז בואו נוריד את הנושא הזה מסדר היום הוא לא צריך להיות בסדר היום בין יהודים וערבים ונתמקד באחד משניים או שירות לאומי או שירות אזרחי. ופה כשאני רואה שמשלבים את המילה שירות לאומי ואזרחי ביחד זה מבלבל את הציבור הערבי, ובמיוחד כשאנחנו מדברים עכשיו תחת העננה של חוק הלאום אז שירות לאומי זה שירות יהודי. ואם אנחנו רוצים שירות אזרחי אז בואו נקרא לילד בשמו שירות אזרחי לתהליך ישראליזציה ולא שירות לאומי לתהליך יהודיזציה של ישראל. אז יכול להיות שתחת המנהלת צריך לעשות סוג של הפרדה או לפצל את הנהלת המנהלת שהיא עושה שירות לאומי ומנהלת שעושה שירות אזרחי. למה אני אומר את זה, בזמנו הערתי ב-2013 מול וועדת קסנר בכנסת והצגתי 4 הערות שנראה לי שהן מאוד רלוונטיות להיום: א' כמדברים על החברה הערבית צריך גוף אזרחי נטו. אזרחי לא לאומי ולא צבאי. כל ההיסטוריה של הנושא של השירות הלאומי סבלה משתי נכונות האלו בהצגת עצמה מול החברה הערבית ואני בטוח שאדוני ראובן יסכים איתי שרוב האוכלוסייה הערבית שם מצליחים למשוך היא אוכלוסייה בעיקר בשוליים של החברה הערבית. היא לא אוכלוסייה חזקה היא לא המיינסטרים של החברה הערבית. וכשאנחנו מחפשים באמת רעיון ודיברו פה על רעיון של שילוב השאלה היא איך מביאים את המיינסטרים הערבי לתוך מסגרת משותפת. אני בדיונים בפנימה לפני שהמסמך הזה הגיע אליכם התנגדתי למילה שירות. אני לא רוצה לשרת שירות לאומי את הלאום היהודי אני לא רוצה לשרת את הלאום היהודי אני רוצה לשרת את האזרחות הישראלית. אני כן רוצה שנה 8 עד 14 עד 20 חודשים, שכולם יעשו שמישהו יתן משהו לזהות הכוללת ולא דווקא הפרטים ודווקא שמחתי שניר עכשיו אמר שאנחנו יודעים לזהות שמסגרות השירות הלאומי הקיימות היום הן דווקא תומכות ברעיון של התכנסות פנימה של החברה הערבית כשהשירות הוא שירות בתוך החברה הערבית ואו דווקא שירות שמוציא אותם אפילו אם זה לזמן חלקי לחברה היהודית זה לא תומך השילוב. אני לא רוצה שנת שירות כמו שאמרתי אני רוצה שנת שייכות. איך אני הופך את השנה הזאת השנתיים האלה איך אני הופך אותם לשנתיים של שייכות. וההערה השנייה פה שעלתה בזמנו דוח וועדת קסנר היא האם השירות הזה יכול להיות דו סיטרי. כאילו למה רק שערבים ילכו לשרת אצל יהודים ויהודים לא יבואו לשרת אצל ערבים. אם הרעיון הוא שילוב ותהליך ישראליזציה משותף זה חייב להיות דו סיטרי. תהליך חד סיטרי שרק ערבים יצאו החוצה ואני כן רוצה שערבים יצאו החוצה ויתערבו בחברה הכלל ישראלית והחברה היהודית אז חייב להיות מסלול הפוך. מסלול שמביא את אלה שעושים שירות אזרחי או לאומי יהודי, שאם הראו את הפרצוף שלהם והידיים שעובדות גם בתוך החברה הערבית אחרת זה עבודת ערבית אצל יהודים, זה ידיים זולות של ערבים אצל יהודים והערבים לא יראו את הצד ההפוך ואז הם יתנגדו לזה. נקודה שלישית, כל הנושא של הבעלות, מי הגוף הסטטוטורי שמוביל את המהלך הזה. האם זה אני חושב במצגת שהוצגה פה דובר על מי מוביל את המהלך, מי הגופים המפעילים. כל עוד זה גופים ממלכתיים שלא באו בשיח עם החברה הערבית ולא נכנסו לשותפות עם החברה הערבית תמיד תהיה פה סוג של נחיתות. עכשיו אני לא אומר שתלכו לוועדת המעקף שהיא וועדה פוליטית. אבל אפשר ללכת ועדות של הרשויות הערביות. בזמנו

שדננו בדוח של וועדת פרסנר? לקחתי את ההמלצות שלי, מנכל משרד ראש הממשלה, שהיה אז, הזמין אותי לפגישה ואמר לי לך תביא אישור של ועד ראשי הראשיות אני מוכן ללכת איתך לכל מתווה שתמצא. הלכתי לרמז גראייסי וקיבלנו החלטה של ועד ראשי השירות של 2013 שמוכנים למתווה אזרחי ולא מתווה לאומי. היו מוכנים לזה. ברגע שקיבלו במשרד ראש הממשלה את ההסכמה של ועד ראשי הרשויות הערביות, קיבלו רגליים קרות. למה כי יש פה הרבה כ-33 אלף בכל מחזור, מאיפה נביא את הכסף למהלך אסטרטגי כזה. זה שהייתה הסכמה למהלך אזרחי במשרד ראש הממשלה קיבלו רגליים קרות בנושא הזה. אז הנקודה הרביעית זה לא בעלות סטטוטורית אלא יותר הנושא של העמותות המפעילות. הגופים המוכרים: ראיינו בפירמידה שהוצגה פה שאף אחד מהגופים המוכרים הוא לא גוף ערבי. בכדי לבו לחברה הערבית ולהגיד חברים בואו תהיו חלק מהמהלך המאוד חשוב ומאוד אסטרטגי מאו נכון, אני חושב שהגופים המפעילים בחברה הערבית חייבים לפחות להיות גופים משותפים. אני דווקא לא רוצה את הבדלנות של גופים ערבים אבל אם המדינה סומכת היום למשל על הרשויות המקומיות תחת פיקוח אדוק להפעיל עוד כמה שירותים אחרים כמו תיכונים וכאלו, למה שהרשויות הערביות לא יהיו הגוף המוליך. דווקא יש לנו עכשיו מנגנון אולי טיפה יותר טוב. מנגנון של האשכולות. מנגנון האשכולות שהוא מבנית הוא כבר משותף יהודי ערבי שכבר יכול להיות גוף ההולכה והגוף שיכול לעשות את העבודה של הנושא הזה. אני חושב שחלק מההמלצות שראינו פה חלקן לא יושב נכון בציר הזמן. הנושא של עברית אם אנחנו מחכים עד אחרי תיכון אנחנו פספסנו. עברית צריך להתחיל לטפל בה ויש כבר טיפול, הזכרתי את אבדלה חטיב אני עובד איתו באופן צמוד על איך מכניסים את שיפור העברית הדבורה בעיקר, שנותן את הביטחון בשימוש בשפה, שעברית לא תהיה שפה זרה אלא שפת א שניה בעיקר ע"י רעיון שאני הכנסתי זה הכנסת מורים יהודים לבתי ספר ערביים כמה שיותר מוקדם. התחלתי עם הפרויקט הזה בספטמבר 2014 עם 6 מורים היום יש 350 מורים יהודים בבתי ספר ערביים כולם אמרו שזה לא יעבוד, א' איך תמצא מורים יהודים, 2 החברה הערבית תתנגד לזה, 3 לימוד עברית דבורה תפגע בלימוד עברית כתובה ותחביר ודברים כאלו - בולשיט סליחה על הביטוי. בפועל מה שהפרויקט הזה עושה אחרי 3 שנים החטיבות ביניים של אפילו שעה אחת שהיא חצי ממה שדרוש, שעה אחת למשך 3 שנים של עברית דבורה ע"י מורה יהודי שהוא לא מבין ערבית, צריך לוודא שהוא לא מבין ערבית. גורמת לתוצאה, גורמת לשיפור של 30% של מספר התלמידים הערבים שבורים לקחת 5 יחידות עברית ואז הם עוברים מבחינת היעל (ידיעת עברית לאקדמיה), ואז מי שעובר את בחינת היעל 95% הוא ילמד אוניברסיטה ישראלית ולא יברח לי לירדן או לרשות הפלסטינית. ומה קורה כשהוא בורח לירדן או לרשות הפלסטינית, הוא חוזר עם תואר לפה אבל לוקח לו שנתיים עד 3 למצוא תעסוקה בעוד שאם הוא למד באוניברסיטה ישראלית לוקח 3 עד 6 חודשים למצוא תעסוקה. ה-"קומנס" אומר שתחילו את הדברים לא לחכות לא להלביש על הפרויקט הזה את כל הקשיים וכל הבעיות יש דברים שצריך לעשות להם הפרדה.

עוד מילה אחת על נושא של תעסוקת נשים

בנושא של תעסוקת נשים מישהו פה זרק את המילה תחבורה, יש בעיות שהן לא קשורות לא ליהודים ולא לערים אלא בפריפריאליות של האחרה הערבית. וכשרוצים לטפל בנושא של שילוב אז צריך למצוא את מנגנונים שחוסמים את השילוב והפריפריאליות היא חסם. היא חסם לא רק לערבים גם לכל מיני עיירות פיתוח ודברים כאלו אבל אחת מהבעיות שטיפלתי בה כשהייתי בתפקיד הקודם שלי במשהו עם אברהם, רצינו להתעסק בנושא של תחבורה ציבורית ומצאנו שכמעט כל קווי האוטובוסים בחברה הערבית היא בין יישוב ערבי לעוד יישוב ערבי. בין מקום מוכה אבטלה לעוד מקום מוכה אבטלה. אם צריך תחבורה ציבורית אז תחבורה ציבורית שמובילה למקומות תעסוקה. לא תחבורה ציבורית רק בכדי ללכת לראות סרט, יופי, אני יודע ללכת לנצרת אין דווקא בית קולנוע כמו שצריך אבל לפחות פלאפל טוב. אבל בסדר אני רוצה לדעת לקבל תחבורה ציבורית יכולה להוציא את הבת שלי למקום תעסוקה ולהחזיר אותה אפילו בשעה מאוחרת בכדי לשלב אותה בתעסוקה הנכונה. יש פה עוד הרבה אבל מאוחר יותר.

מר אלי פלאי, יו"ר המכון החרדי למחקרי מדיניות

שלום אני רוצה להגיד כמה משפטים קצרים על הסוגיה המורכבת של ההשתתפות החרדית בשירות הצבאי, אני רוצה גם להגיד שהיא סוגיה יותר מדי רגישה אבל אתם תסלחו לי שאני אנסה להישאר במישור הפרקטי לא כי אני מזלזל בשאלות המשמעותיות והערכיות של שוויון בנטל. אני חושב שהדין שלנו מבקש לבחון את הסוגיה מההיבט הכלכלי אסף חידד את זה מאוד, והייתי רוצה שזה יהיה הפוקוס כרגע בדיון אז אני מתנצל מראש. הכותרת שאני רוצה להגיד זה שבמשך 70 שנה מדינת ישראל מתנהלת בסוגיית השירות הצבאי והחרדים במדיניות שלא קידמה אותנו לשום מקום וגבתה מחירים כלכליים חברתיים עצומים. לפני קרוב לעשרים שנה הפעתי בוועדת טל וניסיתי לאתגר פעם ראשונה את המסגרת הזאת שחיברה בין אתגר התעסוקה לבין אתגר השירות הצבאי. לחברה החרדית בישראל יש שני אתגרים שכל אחד מהם מורכב ורגיש בפני עצמו. אחד זה הנושא של שירות צבאי והשני זה נושא התעסוקה. החטא הקדמון זה חיבור בין שני הדברים האלה אני חושב שאסף חידד את זה טוב יותר מכולם, העובדה שצעיר חרדי עד שלא מקבל פטור צבאי לא יכול לא לרכוש השכלה בשעות הפנאי שלו לא במקום לימודים בישיבה. הוא לא יכול לא לרכוש מיומנויות עבודה הוא לא יכול גם להתפרנס יצרה מצב אבסורדי.. אני כיום בעלים של קבוצת משפחה - רשת תקשורת גדולה. את הקריירה שלי בעיתון משפחה התחלתי לפני למעלה משלושים שנה כאברך מישיבת חברון שחיפש חלטורה שתאפשר לו ללמוד תורה כדי שהוא לא יזדקק לקבל תקציבים מהמדינה. אני חילקתי עיתונים פיזית. הייתה רק בעיה אחת שזה היה לא חוקי והייתי צריך לרשום את זה על שם אשתי. זאת רבותי המוטציה הזאת שנוצרה בכלכלה הישראלית היא חטא קדמון שצריך לפתור אותו. הנושא השני שאני רוצה להגיד אני אוהב את המודל של הרב שי פירון על פנימה עוד לפני שעוסקים בסוגיה החרדית. אחד הדברים שמטרידים אותי זה שאנחנו פה בדיון הכלכלי הזה ואנחנו לא מוכנים לשאול את השאלה הכלכלית. הייתי מצפה שבדיון בפורום מעין זה נשאל קודם כל את השאלה של העלות והתועלת הכלכלית של השירות הצבאי והלאומי לפני שמנסים לבחון מודלים וחלופות. במקום זה אנחנו שואלים יש לנו מודל של שירות ועכשיו אנחנו רוצים להכניס אליו את כל השחקנים לתוך השירות ועוד לא שאלנו את השאלה הראשונה האם המודל הזה מבחינה כלכלית הוא המודל הנכון ביותר? ואני חושב שזאת שאלה שאנחנו קודם כל צריכים לשאול אותה. שוב שמתי בצד את השאלות הערכיות אבל יש פה שאלה כלכלית כשאנחנו דנים בשאלה של איך מוסיפים עוד אוכלוסיות לשירות אני רוצה קודם כל לשאול את עצמי האם השירות זו הדרך המיטבית כדי להשיג את התפוקות האלו. אין ויכוח ששירות צבאי נותן לאנשים מיומנויות אין ויכוח שאפשר להפוך את זה להזדמנות אבל אני רוצה שאנחנו ננסה רגע להפריד בין שני הדברים האלה ואני לא מרגיש שזה נעשה. ועכשיו אני רוצה להגיד מילה נוספת על המודל כולו. אין ספק שצהל יכול להוות לחברה החרדית גם הזדמנות אבל צריך לזכור שעד היום אנחנו לא מוכנים לפתוח את הנושא הזה, שימו לב שהשיח על שירות חרדים עולה בתקופה שצהל מקצץ בעתודות כוח האדם שלו הוא שואל את עצמו איך אני ממשיך להעסיק עתודות כאלה גדולות אפשר ללכת עם זה למודל פנימה ואפשר ללכת עם זה אולי למודלים אחרים שאומרים שבואו ניקח את האנשים הטובים ביותר בשכר הראוי ביותר ואז אני אגלה לכם סוד שכשצה"ל יהיה כזה גורם הוא יהיה שער הכניסה של הרבה מאוד חרדים לעולם התעסוקה כי כשנשים בצד את הנראטיבים ונעסוק בשאלות האמיתיות מה המערכת צריכה החרדים יהיו הראשונים שיהיו בתוך המשחק הזה. תגידו לי זה לא בסדר, זה לא שוויון, אבל אני אומר צה"ל יכול להיות הזדמנות, צה"ל הוא בית הספר הטוב ביותר להכשרה מקצועית והכשרה לעולם התעסוקה. אני נמצא בשיחות עם מערכת הביטחון בשנה האחרונה ואחד המודלים שאנחנו עובדים עליו היום במכון זו תכנית לאומית בנושא שילוב חרדים בהייטק במדינת ישראל. אסף קצת מכיר אותה. הקמנו פורום של בכירי תעשיית הייטק ובכירי מערכת הביטחון ואני רוצה להגיד לכם בכל השיחות שישבתי בדריגים בכירים ביותר במערכת הביטחון אומרים לי אלי אתה עיתונאי אז לא לציטוט לא מעניין אותנו השוויון בנטל אנחנו כצה"ל רואים את זה כמשקולת שרק מפריעה לנו אנחנו זקוקים נאשות להון אנושי איכותי לצורכי מערכת הביטחון. החברה החרדית ואני אגלה לכם סוד לא רק גברים אלא גם נשים בחברה החרדית יכולות להיות קטר צמיחה משמעותי של מערכת הביטחון, יש לנו שיחות עם 8200, יש לנו שיחות עם מערך הסייבר הלאומי יש לו שיחות עם המוסד והשב"כ איך אפשר לתת מענים אמיתיים לצורכי הביטחון. אני אסכם ואומר ככה פעם אחת הסיפור הזה של חרדים וצבא גובה מחיר לא רק מהחרדים, גובה מחיר מהכלכלה, גובה מחיר חברתי קשה כי אנחנו לא עוסקים בסוגיה האמיתית אלא עוסקים כל הזמן במי טוב

יותר ממי ואני אומר כשנשים את זה רגע בצד ניתן גם מענים טובים יותר כלכליים וגם מענים טובים יותר ביטחוניים. יש יכולת לייצר עתודות של נשים חרדיות, חרדיות אני אומר וחרדים שיודעים לתת מענים לאתגרי מערכת הביטחון לשנים הבאות ואני חושב שהמהלך שפנימה מובילה כאן הוא קודם כל מאתגר מחדש את הנראטיב הזה ועל זה אני מברך.

תא"ל מיל. מהרן פרוזנפר, מייסד ובעלים, אם פקולטי, ייעוץ שכר וכח אדם

אני שמעתי את הפתיחה של שי גם על בעיית האתוס וגם על צבא העם ואני אמרתי לצבי תוך כדי זה אוקי קיבלנו את המודל הזה יישמנו אותו הכל והוא עובד, לא נפתר לא זה ולא זה. אז כאילו אני מסתכל ואני אומר אוקי יצאנו משתי בעיות ייסוד בנינו איזשהו מודל אנחנו מיישמים אותו באופן מלא אבל הוא לא פותר כלום, לא את בעיות הייסוד ששמנו. אז מזה אני מסיק שבאמת אולי הבעיה שלנו זה לא זאת. זה לא בעיית האתוס דרך אגב אחרי ששמעתי את מוחמד אז אני בכלל בטוח שאת בעיית האתוס אין דרך לפתור. כי הפערים הם כל כך גדולים שאני לא רואים שום סיכוי שאנחנו נוכל לפתור את בעיית האתוס כשאנחנו מסתכלים על כל האזרחים של מדינת ישראל. אז מפה אני לוקח את הדבר זה ואני אומר מה הפתרון שאנחנו רוצים. אנחנו רוצים פתרון ערכי או אנחנו רוצים פתרון לבעיה הכלכלית. אם אנחנו רוצים פתרון לבעיה הכלכלית אני בעיני פתרון הוא יחסית פשוט. אני אזרח חילוני אומר לעצמי חרדים מצדי שיורידו להם את גיל הפטור ל18, שילכו לעבוד, נגמר שלא יתגייסו לא צריך את כל הה... אבל זו שאלה שצריך לחשוב עליה לפני שהולכים מול הזה. השבר הנוסף שאני חושב שבמודל הזה נחננו תולים בו הרבה זה התחום הזה של ההכשרה. אומרים יהיו 4 חודשים הכשרה, הכשרה תגביר את הפריון, אני כופר בזה. אני חושב שזאת לא הבעיה, שזה יתרום אבל בשוליים. ואני אדגים את זה אולי משני הקצוות. אני במהלך השירות שלי יצא לי לפגוש הרבה חיילי חובה שלא עשו חוץ מהטירונות שום הכשרה ובמהלך כל השירות שלהם הם קיטרו שהם לא עושים כלום צבא ומשמעם להם וזה זה גם קיים ובסוף השירות שלהם הם פתאום הבינו שהם קיבלו הרבה מאוד כלים. הם מבינים איך עובד ארגון גדול ומה זה משמעת ומה זה לכתוב אפילו נייר מטה, או להתעסק בלוח זמנים ויומן וכל כך הרבה דברים שאתה גומר את השירות ואתה מבין וזה לא קשור להכשרה זה קשור בסוף לפעילות שעשית במהלך השירות. ומצד שני אני רואה הרבה אנשים באוכלוסייה הערבית עם תארים אקדמיים שבסוף לא מוצאים תעסוקה. וזה לא בגלל שאין להם הכשרה יש להם הכשרה יש להם השכלה הכול בסדר לכן אני חושב שהדבר הזה של ההכשרה הוא לא הדבר שהייתי תולה עליו את הדברים האלה. אני שמעתי פה אגב כל מיני דברים לגבי כמות חיילי החובה שבצה"ל יש יותר מדי חיילי חובה ולא צריך את כולם וזה ואני לא מסתכל על זה ככה אני ככלכלן דווקא הייתי מסתכל על כל עולם כוח האדם בצה"ל על החובה על הקבע וגם על אזרחים עובדי צהל ומסתכל על הכול כתמונה אחת שלמה כי בסוף כל הדבר הזה עולה כסף וכל הדבר הזה יוצא מתוך תקציב המדינה ולכן אם יש לי חלופה של לקבל הרבה יותר חיילי חובה ולהקטין את כמות משרתי הקבע אני כמובן עדיף את זה או לחלופין אני אעדיף לעשות קיצור שירות משמעותי אבל אז אני אייצר מצב שבעצם כולם משלמים מס גולגולת אבל הוא מס גולגולת שוויוני ואחיד וקצר ככל הניתן. לכן אני לא הייתי כולך ישר לפתרון הזה שמסתכל קדימה ולצה"ל יהיו יותר מדדי חיילי חובה. אגב אם אני מסתכל על הנתונים קדימה, אין באמת בעיה, כי בסוף הבעיה של צהל זה הוא צריך לייצר לעצמו את כמות הלוחמים שהוא צריך ובעתיד הבעיה הזאת לא קיימת כי יש לנו גידול במחזורי הגיוס אז הבעיה הזאת לא קיימת ואם באמת אנחנו נלך לחרדים ואנחנו נגיד מבחינתי שכולם יקבלו פטור בגיל 18 אז גם בעיה הזאת לא קיימת אז בעצם מה שנשאר לנו זה האוכלוסייה הערבית ששם צריך למצוא לה טיפול אחר. ועכשיו אני אגיד משהו לגבי הבדלי השכר. בסוף הבדלי השכר מתמצים במידה רבה גם בסוף בענפים הכלכליים שאנשים נמצאים בהם. אני חושב שהמעסיק היום הכי גדול וגם צרכן העבודות הכי גדול זה הממשלה ומערכת הביטחון בתוכה. הם האלה שמייצרים את המקסימום ביקושים. אני לא יודע אם משהו ניגש פה למכרים של הממשלה אבל דרישות הסף ששמים במכרזים של הממשלה הם בגדול מוכרחים הם דרישות לא הגיוניים תארים אקדמיים שהם לא נחוצים וכל מיני כאלה דברים וזה למשל לא מאפשר למי שאין לו תואר אקדמי להתמודד ולהגיע ל.. ניקח את החרדים לדוגמה אני שם שזו דוגמה קלה, אני חושב שהפתרון צריך להיות להסתכל על מערכת טיפה יותר כוללת ולהגיד איך אנחנו מייצרים מצב שדווקא האוכלוסייה של החרדים והאוכלוסייה של החרדים שהן אלה ששיעור ההשתתפות שלהן בכוח אדם נמוך,

איך אנחנו פותרים להם את כל החסמים האלה ומאפשרים להם להיכנס לשוק העבודה בלי קשר לשירות האחיד. כמובן שמי שנמצא בשירות הצבאי הרבה יותר קל לו מבחינת הטכנולוגיה אבל אני גיד משבו אחר. מודל השירות בצה"ל הוא מודל מאוד מאוד מיוחד מתוך לא רק החובה, בסוף מתוך כל אלה שבחובה מתגייסים לקבע, הרוב המוחלט משרתים 5 או 6 שנים ו-90% מפוטרים אחרי 5 או 6 שנים. האנשים האלה צוברים ידע עצום ואת כל הידע הזה הם מעבירים לשוק האזרחי אגב. לא לחברות הביטחוניות בגדול הם מעבירים אותו לחברות אזרחיות וזה פיריון מאוד משמעותי למשק ואת הדבר הזה אסור להפסיק זאת אומרת זה משהו שאנחנו צריכים לעודד אותו ולתמוך בו אני חושב שזה לא נכון להפסיק את זה.

עוד מילה לגבי המודל עצמו. אם אנחנו רוצים מודל שהוא באמת יחבר חלק גדול מהאזרחים למשהו אני חושב שזה צריך להיות מודל חובה. מודל חובה זה אומר את הדבר הבא. יש בקום לאומי. כל אזרחי מדינה מגיעים, כן זה וירטואלי, כל אזרחי ישראל חובה מגיעים לבקום הלאומי הזה, צהל מקבל את הזכות ראשונים, ממיינ את מי שהוא צריך, את האוכלוסיות שהוא לא צריך הוא בכלל מפנה לזה. אבל זה חובה זה לא רשות זה לא שכל אחד רוצה לבוא ובא. ואני אומר יש פה גם עניין שבסוף מי ששולח את הילדים שלו ללחימה ומכריחים אותו וכאלה שיש להם רשות אז הם יכולים לבוא והם לא יכולים לעבוד. זה לא יכול לעבוד. אם רוצים לעשות משהו כזה אני חושב שצריך ללכת לכיוון של חובה ולא משהו פתרון כזה.

פרופ' מנואל טרכטנברג, אוניברסיטת תל אביב ומוסד שמואל נאמן בטכניון

אני מעודד מהדברים שנאמרו עד כה, ובפרט ממה ששמענו מנציגי האוצר והשירות הלאומי, המצביע על כך שאנו הולכים בכיוון הנכון: לצד הרצון לשלב בשירות משמעותי את בני המגזרים השונים, המדינה מכירה במורכבות של עשייה כזאת, ובצורך לאזן בין שיקולים שונים. מה שקורה בתחום זה במדינת ישראל הנו ניסיון מרשים של "social engineering", "הנדוס חברתי", אשר קרוב לוודאי אין לו אח ורע בעולם. זו תעודת כבוד למדינת ישראל, וזה כלל לא מובן מאליו. אבל מכיוון שזה כל כך קשה צריך גם מידה של צניעות, ועל כן אני מציע לפעול ע"פ "עיקרון השלישיה": הדרגתיות, התנדבות והדברות (ולהימנע מ-"תפס מרובה לא תפס").

לאור עקרון זה אני רוצה לבחון את המתווה של פנימה, אך תחילה הערה כללית לגביה: בנושאים מורכבים שכאלה חשוב להוכיח, כמו במתמטיקה, שאכן קיים פתרון אפשרי ("משפט קיום"). קרי, שהסוגיה איננה "intractable", אלא שיתכן פתרון סביר והגיוני, והחשיבות של הצגת פתרון כזה איננה דווקא ביישומיות שלו אלא בעצם קיומו. לדוגמא, נושא חשוב אחר שמפלג את החברה הישראלית הנו השבת (פנימה עוסקת גם בו רבות), ולעתים קרובות התחושה לגביה הנה שאין דרך לרבע את המעגל. אבל מסתבר שיש, כפי שבא לידי ביטוי באמנת גביזון מידן, ובהצעת חוק שאני הייתי שותף לה בכנסת הקודמת, המבוססת על אותה אמנה. נכון, זה עדיין לא קורה, אבל עצם הידיעה שניתן לגבש "נוסחה" אשר מקובלת על הצדדים השונים, ידיעה זאת משרה תקווה ומהווה מקור להשראה. על כך אני רוצה לברך את ידידי שי פירון ואת אנשי פנימה כולם, המקדישים מאמצים כה גדולים למציאת פתרונות לסוגיות מרכזיות המפלגות את החברה הישראלית.

לגופו של עניין: מרכיב חשוב בהצעה של פנימה הנו ההפניה של אלפי משרתי השירות הלאומי האזרחי לבתי חולים, מוסדות חינוכיים וכדומה. לצד התועלת שבכך, יש משהו מסוּק בערבוב של עובדים ארעיים ולא מקצועיים (המשרתים), עם עובדים מקצועיים אשר אותם מוסדות הנם עבורם מקום העבודה הקבוע, אליהם הם מחויבים לאורך זמן. לדוגמא, אחת הבעיות בטיפול בגיל הרך (תחום שאני מכיר היטב) הנה שיש יותר מדי עובדות ארעיות שמופנות לשם ללא הכשרה מספקת – הדבר מוריד את הרמה, מונע התמקצעות, ופוגע בסטטוס ובאטרקטיביות של מקום העבודה. ההתמקצעות בתחומים של "personal care", של טיפול אישי, בין אם מדובר בחינוך, בבריאות או בסייעות, הנה קריטית הן לטיוב השירות והן להעלאת הביטחון הכלכלי של העוסקים בכך.

יש לתת לעובדים הקבועים בעיסוקים כאלה את הכלים ואת ההכשרה הדרושים וגם את הכבוד המגיע להם, וזה לא ניתן לעשות תוך חודשיים-שלושה ל-"אורחים לרגע", לצעירים חסרי כל ניסיון רלוונטי. אם לחזור לדוגמא של הגיל הרך, אלו שיטפלו בפעוטות בני 4-2 צריכות להיות מחנכות שקיבלו ידע מעמיק ומקיף בהיבטים השונים של ההתפתחות הקוגניטיבית והרגשית של ילדים, ושצוברות ניסיון בכך לאורך שנים, ולא נערות בעלות כוונות טובות שעושות זאת לשנה-שנתיים. ספק אם יש כיום תפקידים בתחומים המוזכרים שבהם אפשר לערבב בין עובדים מיומנים ומנסים לבין מסות של צעירים ארעיים חסרי הכשרה מספקת, מבלי לפגוע קשות גם במקבלי השירות וגם בעובדים הקבועים.

לגבי היישום הכולל של המתווה המוצע, אני סבור שלא ניתן ולא רצוי לנסות ולעשות זאת באמצעות חוק גורף, אלא שצריך להישען על העיקרון שציינתי, קרי הדרגתיות, התנדבות והדברות. והנה שוב דוגמא להמחיש זאת: בתור יו"ר ות"ת עסקתי רבות בהנגשת ההשכלה הגבוהה לחרדים ולערבים – לאחר מאמצים גדולים בחלק הצלחנו יותר ובחלק הצלחנו פחות. אלא שהפעלנו כמובן תכניות וולונטריות, מלוות בתמריצים מסוגים שונים. אין לעלות על הדעת שהיינו יכולים להתקדם אם מישהו היה מנסה לכפות את הכניסה להשכלה הגבוהה למי מבין הצעירים השייכים למגזר החרדי או הערבי. זה מובן מאליו בהקשר של ההשכלה הגבוהה, אבל זה לא שונה במאומה מהסוגיה שלפנינו, ועל כן יש כאמור לפעול באופן הדרגתי, תוך הדברות מתמדת עם המגזרים, ותוך השענות על התנדבות. אם נצליח, יבוא יום ונוכל אולי לפעול אחרת.

מר שלמה דוברת, יו"ר מכון אהרן למדיניות כלכלית, מייסד ושותף כללי ויולה

אני רוצה דווקא לפני שאני נוגע במתווה עצמו אני רוצה לתת איזשהו קונטקסט שקשור דווקא למקום שאני בא ממנו שזה בטח פנימה ומכון אהרן וכל מיני מקומות אחרים אבל אני רוצה דווקא להתחיל מההיטיק. תראו אנחנו צריכים לזכור חלק מכם כבר שמע אותי לא מעט מדבר על זה אנחנו נמצאים בתחילתו של תהליך של שינוי דרמטי בהשפעה של הטכנולוגיה על החיים. אם כל מה שאנחנו מכירים ב-10-12 שנה האחרונות בעיקר סביב סושיאל מובייל וקלאוד, עשה שינוי מאוד דרמטי, השפיע בעיקר על מה שאני קורא הדיגיטל קונסיומר לייף - החיים הדיגיטליים שלנו בעולם הצרכנות.

אנחנו נמצאים בתחילתו של עידן חדש שמושפע מאינטליגנציה מלאכותית אני לא אכנס עכשיו לכל התהליך הזה שיש לו השלכות עצומות על שוק העבודה. ואני רוצה ברשותכם להגיד כמה מילים על מה המשמעות של זה לנושא שאנחנו מדברים היום. אנחנו לפי הדוח הכי שמרני שאני מכיר מהאיכותיים של מקינזי גלובל אינסטטיטוט הוא מדבר על זה שכ-14% מהמקצועות יעלמו ב-5 שנים הקרובות אבל עוד 37% אם אני זוכר את המספר נכון מהתפקידים יישארו אבל יצטרכו להיעשות בצורה חדשה.

ברגע שאנחנו מכניסים את עולם האינטליגנציה המלאכותית שזה בעצם היכולת לקבל החלטות יותר ויותר מורכבות אנחנו בעצם מגדירים מחדש את המונח שנקרא אוטומציה. אם עד היום חשבנו על אוטומציה בשוק העבודה כמשהו שמחליף אנשים שעושים תהליכים רפטיביים, היום אנחנו נכנסים למאסיב וורקפורס אוטומיישן. זה אוטומציה מאסיבית של החל ממנהלי חשבונות דרך קול סנטרס. תחשבו למשל בחברה כמו TNT שיש לה 80 אלף איש בקול סנטר ונמצאים היום בתהליך אסטרטגי של לרדת ל-8 אלפים. יש לזה השלכות עצומות על שוק העבודה ורוב העבודות שנעלמות הן העבודות שמצריכות כישורים נמוכים. כלומר הסיכון הגדול ביותר מהמהפכה הטכנולוגית שאנחנו רק בהתחלתה הוא דווקא על אותם עשירונים תחתונים ועל אותם אנשים שהם חסרי כושר. יש תשובה אחת אסטרטגית, שתי תשובות אסטרטגיות שהן נורא נורא חשובות בשוק העבודה כדי להיות מסוגלים להתמודד איתה כי כמובן הבנפיט הגדול יהיה שיפור דרמטי בפריון המגדיל את עוגה הכלכלית וההיסטוריה הכלכלית מראה שגם כשיש מהפכות פריון כאלה בסופו של דבר הן מייצרות גם הזדמנויות אחרות.

יש שני דברים נורא חשובים אחד זה מוביליות. אם היינו פעם בתפיסה הזאת שאדם מחפש תעסוקה יציבה על פני הרבה מאוד שנים נכנס לעבוד באיזושהי חברה גדולה יעבוד 40 שנה יפרוש לפנסיה, אנחנו

היום כל המחקרים וטלי וצביקה יודעים כמובן לצטט את זה יותר טוב, אומרת שאנשים יצטרכו לדעת להחליף עבודה באופן מתמשך כל הזמן, ויכולת המוביליות הזאת מצריכה הכרה של שוק העבודה. היכולת לשנות ובעיקר פה אני מגיע לשינוי הכי חשוב זה לעשות ריסקילינג (reskilling). מה שחשוב היום זה לא הכשרות בסיס אל היכולת ללמד אנשים ללמוד. זה שינוי שאנחנו צריכים לעשות גם במערכת החינוך גם במערכות ההכשרה המקצועית, החוכמה והצורה ביחידה שלנו להתמודד עם הזעזועים שעוד יהיו לנו בשוק העבודה שהם גם הזדמנות וגם אתגר היא ע"י היכולת לייצר גם נייודות וגם ריסקילינג. כשאתם חושבים היום על כל הבעיות שהצגנו שדיבר על החרדים והערבים ועכשיו בואו נוסף את שתי הנקודות האלה של היכולת לעשות ריסקילינג כאשר נקודת המוצא היא הרבה יותר נמוכה והם נכנסים, אסף הסביר את זה מאוד יפה, מה נקודת הכניסה של הגבר החרדי למעגל העבודה, באיזה גיל זה קורה באיזה רמת כישורים וכמה ילדים כבר יש לו מהיכולת שלו באמת להיות ניד מבחינה תעסוקתית מבחינת היכולות שלו וללמוד כל הזמן. אז אני חושב שכל זה מצריך שינוי מאוד דרמטי בסוגייה שאנחנו מדברים עליה שזה השתלבות של העשירונים הנמוכים ביותר, המוחלשים של החברה הישראלית בשוק העבודה אבל לא באופן שרק מכניס אותם לתעסוקה זה כבר השגנו אלא באמת היכולת שלהם להפוך לתעסוקה איכותית. ותעסוקה איכותית איננה רק תעסוקה בנקודת הכניסה. היא גם רכישת היכולת שלהם לניידות ולריסקילינג. אני חושב שהדבר הכי חשוב במתווה של פנימה בהקשר הכלכלי יש לזה חשיבות אדירה בשאלות אתוס ובשאלות שאני חושב שמוחמד ייצג את זה בצורה מופלאה ואני לא רוצה לחזור עליה. יש כמובן תמיד את האלטרנטיבה של בואו נעשה צבא מקצועי נשלם משכורות נורא גבוהות, אני כבוגר 8200 וכמי שמכיר אומר לכם זה הסוף של היתרון האיכותי. שום יכולת של הצבא למשוך אנשים באיכויות ובכמויות שהם מקבלים ביחידות הטכנולוגיות לדעתי היום אני לא רואה מודל כזה אבל דרך אגב דיון לגיטימי שמישהו יבוא מהמערכת הצבאית ויגיד שהוא באמת מסוגל לבנות את היתרון האיכותי הביטחוני של מדינת ישראל במודל של צבא שהוא לא מבוסס על שירות חובה. אבל בהינתן שלא אני חושב שבאמת יש כאן שאלות אתוס ברמה הכלכלית מה שחשוב זה יצירת המסדרון הזה לשוק העבודה ואני רואה בתוכנית הזאת כמו כל תכנית אחרת שאפשר יהיה לגבש, כל תכנית שאנחנו תמיד נציג היא מקום לדיון, היא מסדרון לשוק העבודה: זה גם הכשרה מקצועית, גם כהקניית כישורי חיים זה גם החינוך ויצירת הגיוון במקומות התעסוקה. אלי עושה עבודה מופלאה. יש הרבה מאמץ של התעשייה הישראלית היום לנסות לשלב ערבים יותר בתעשיית ההייטק עדיין אחוז המועסקים של ערבים וחרדית בתעשיית ההייטק הוא מאוד מאוד נמוך וזה לא קשור בהכרח אתם יודעים רק לכישורים זה קשור גם ליכולת שלהם להתראיין, היכולת שלהם לשלוט בשפה, היכולת שלהם לקבל גישה, הנושא הגיאוגרפי בייחוד בהקשר של החברה הערבית הוא קריטי בגלל הפריפריאליות ואיפה נמצאת התעסוקה כשרוב הערבים נמצאים בצפון ובדרום ורוב התעסוקה נמצאת במרכז אז יש לנו כמובן בעיה. אני מסיים. אני רוצה באמת להגיד משהו לגבי התהליך. תראו אני ב-20 שנה האחרונות מסה לעזור לחברה האזרחית בישראל לתרום יחד עם הממשלה יחד כעם הדרגים המקצועיים ולא רק עם הדרגים הפוליטיים לחפש ראייה ארוכת טווח, ולחפש דברים שמשנים מציאות. אני מאמין שיש צורך בארבעה דברים עיקריים: חזון, אסטרטגיה, תכנית, ויכולת ביצוע. אנחנו עדיין בשלב החזון והאסטרטגיה אנחנו עדיין לא בשלב התוכנית ויכולת ביצוע וברור לי לגמרי שיש המון סיכונים ויש המון דברים נורא מסובכים אני חושב שהסיכון של לא לעשות משהו הוא הרבה יותר גבוה.

פרופ' עומר מואב: מיד נעבור לדיון פתוח אבל יש לנו עוד מגיב אחד אחרון.

פרופ' יונה רובינשטיין, London School of Economics

אוקי תודה רבה אני מאוד נהייתי מהדיון ובמיוחד נהייתי להקשיב ולמדתי ממך דראושה וממר אלי פלאי אני מצטער אם אני שיבשתי את שמכם. מה שאני חושב זה שאחרי שאני מקשיב לכם וגם חי פה זה שסך הכל השתמטות היא מבורכת. היא משקפת את הירידה בביקוש לכוח אדם בצבא ולייצור בטחון. ייצור בטחון בפך להיות מוצר דבר שמויצר מעתיר העבודה לעתיר הון. אין צורך באנשים האלה וההשתמטות משקפת את הביקושים שירדו ולא כל כך שינויים בערכים ובהיצע. ולכן אני לא רואה עם זה שום בעיה

להפך אני הייתי מציע לעודד את ההשתמטות הזאת. עכשיו איך אנחנו רוצים לפתור את הבעיה של הירידה בביקוש לכוח עבודה בייצור בטחון, ממש פתרון חלם, ע"י הגדלת הביקוש לעבודה לא יצרנית ע"י גופים ממשלתיים. זה פשוט להוסיף חטא על פשע. אין שום צורך בזה. ולכן אני הייתי מציע, אוקי, ואני רוצה שזה יהיה ברור, ירידה בביקוש לצבא עתיר עבודה מאפשרת לעבור למה שנקרא צבא התנדבותי – ונהיה מקצועיים, בתשלום, הוא יהיה בבעלות המדינה כמו שדברים אחרים הם בבעלות המדינה. הוא יהיה בתשלום, התשלום יקטין את אי השוויון כי כרגע בגולני ובגבעתי ודברים כאלה לא משלמים לאנשים האלה. אני לא חושב שהוא יקטין את איכות כוח אדם, ואם הוא יקטין זה גם לטובה. לא ברור שצריכים את החיילים הכי חכמים, אני זוכר שאני הייתי בסיירת לא צריך שהחייל בג'יפ מאחור יהיה גאון. כולה צריך להקשיב לקשר זה הכל, לא צריך הרבה. אין לנו צורך ביותר מדי גאונים בצבא. לגבי אתוס אתוס סנטור זה היה דרך זולה לכלכלה ענייה לשלם עבור שירות אינטנסיבי. אנחנו כללה עשירה, אין צורך לשלם באתוס, אפשר לשלם הכסף. הטייסיים שלנו הם אמיצים למרות שהם חיים בתנאים פנטסטיים, אני לא הייתי טייס תמיד קינאנו בהם שהם היו באים עם הצידנית ודברים כאלה, הם גם קיבלו את הצידנית וגם את האתוס. הטייסיים, השייטים, המט"כליסיטים וכולי משלמים להם יפה וטוב משלמים להם יפה אבל אפשר לשלם גם יפה לגולנצ'יק לא יקרה שום דבר. וגבי 8200 יש לי קצת ילדים שבמודיעין ואני לא שירתתי במודיעין, חשבתי לציטוט או שלא לציטוט שענף המודיעין הוא הדרך של האשכנזים להתחמק בשירות יקר, אבל כמשפחה כבר שילמנו את חובנו האחר ולכן אנחנו מתכנסים לממוצע. והשירות ב8200 ויחידות כאלה הוא על בסיס, והאתוס שנוצר לזה הוא כתוצאה מהשווי של זה בשוק העבודה. ואני לא חושב שזה יפחת ואם זה יפחת אז גם סדר לא נורא. צריך לבטל לחלוטין את חסמי הכניסה של חרדים לשוק העבודה, זה גם הוספה של חטא על פשע. אין בזה שום צורך. להפך כרגע אנחנו זקוקים לעוד תקציבים על מנת לשלם להם על מנת שהם לא יעבדו וירמו אותנו באיזושהי דרך. בשביל מה יש צורך בשבר הזה. תמיד חשבתי שהחרדים פיקחים וזה בסדר, ולכן הם הראשונים להשתמט כאשר אין צורך בביקוש לכוח העבודה הזה. וכמו שאמרת בצדק אם חס וחלילה נצליח להגדיל את כמות האויבים שלנו אז ישתנה הביקוש, וההיצע יתאים את עצמו. אני מקווה מאוד שלא נהיה עניים מדי ושנצרך לחזור ולשלם באתוס. לגבי אתוס זה לא טוב כן, לגבי הכשרה מקצועית, תמיד במכון אהרן בסוף מגיעים להכשרה מקצועית, לא משנה על מה הדיון זה אותם שקפים ואותן הכשרות מקצועיות, אז יש אוניברסיטאות, יש מכללות, כמה היית משלם בשביל לשלוח את הילד שלך ללמוד במכללת השירות האזרחי או הלאומי? אני הייתי משלם לו לא ללכת לשם, זה פשוט מיותר לחלוטין, זהו זה כל מה שיש לי להגיד.

פרופ' עומר מואב: עכשיו נעשה ככה - כל מי שרוצה להגיב, את השלט שם שלו (אם אין לו אז יסמן לי) לשים בצורה כזאת בזווית שאני אראה כי אני לא מכיר את השמות של כולם. ואני מבקש נתחיל עם 3 דקות כל אחד, דבר אחד שאתם רוצים להגיד, ואם יהיה זמן אז נעשה עוד אבל יש לנו רק 40 דקות ואנחנו ב-9 מסיימים בכל מקרה אז בבקשה.

גב' דיתה ברוניצקי, מייסדת אורמת

אני רוצה להחזיר את הדיון לאיך כן לעשות שירות אזרחי לאומי לא איך לא לעשות אותו, אני חושבת שזה חשוב, וחשובה אחת המטרות שטלי הזכירה אותה שזה הגברת השילוב והחיבור לחברה הכללית. יתרון כלכלי זה טוב מאוד אבל אני לא חושבת שזו צריכה להיות המטרה העיקרית אני חושבת שהגברת השילוב יכולה להיות המטרה העיקרית. אני חושבת שמה ששמענו כאן, לשלב את הרעיונות של פנימה עם הערות בעיקר של מוחמד דראושה ששמענו אז אולי צריך לעשות 3 מסלולים. נשאיר אותם ב4 מסלולים אבל אולי נקרא להם אחרת: אחד צבאי, אחד מצטיינים, אחד אזרחי, ואחד לאומי. ויכול להיות, אני לא יודעת, ומעניין לשמוע את תגובתך לזה אני חושבת שזה יכול לפתור חלק מהבעיות שאתה העלית כי אנחנו שמענו לא מעט מחברינו הערביים שהמילה של שירות לאומי דוחה אותם מלהצטרף וכדי להתגבר על זה, אם אפשר באמת לעשות הבדלה כזאת, שלמשל החינוך והרווחה זה רווחה שתיכלל בשירות אזרחי, ובטחון פנים זה שירות לאומי וצה"ל זה צה"ל וסטודנט זה סטודנט אז יכול להיות שזה

איזשהו כיוון של פתרון שמחבר את הדבר המעשי שפנימה הציעו עם חלק מהבעיות שאתה העלית. לגבי שפה אני לא יכולה שלא להסכים איתך אני רק חושבת שצריך להתחיל בגיל הגן.

מר מוחמד דראושה: לפני שאני מתחיל להגיב לדברים של עידית אני רוצה להעלות עוד לפחות 5 נקודות מהירות. אחת מהנקודות המרכזיות שאמרתי לאורך כל בפנימה זה שהנושא של שירות אזרחי/לאומי מה שנקרא לו הוא לא יכול לעמוד לבד מול החברה הערבית. אי אפשר לבוא לחברה הערבית ולהגיד עכשיו אנחנו רוצים לדבר אתכם רק על הנושא של שירות עכשיו תתחילו לשרת. צריך לבוא עם חבילה שהמטרה שלה היא שילוב, שהמטרה שלה היא כן פתרון שהוא יותר מכליל למרות שאני כן מאמין בשלבים, אני מסכים לא יודע מי אמר, מר טרכטנברג, אבל נכון שדברים צריכים להיות בשלבים ואי אפשר לבוא לפתרון מלא של כל הדברים אל לבוא לחברה הערבית עכשיו רק בשביל הנושא הזה, אנחנו ניתקל בהתנגדויות בעיקר. אם נבוא יחד עם עוד נושא אחד או עוד שניים לדעתי יכולה להיות לזה ייתכנות יותר משמעותית. למשל כל הנושא של טיפול בכל הנושא של בעיות בניה בחברה הערבית. קשה מאוד להוציא אישורי בניה בחרה הערבית. אז מה אני גם ייתן שירות וגם לא אקבל רישיון לבנות בית? בשביל מה? למה להתאמץ לישראליות יתר ולתת יותר כשאני את המינימום הבסיסי לא מצליח לקבל מהחברה הישראלית? צריך לבוא עם חבילה שהיא טיפה יותר משמעותית שהיא יותר כוללת שמובילה לשילוב לישראליות הכוללת.

עכשיו לנקודה השנייה כבר אני חושב שהנקודה המרכזית צריכה להיות איך באמת מייצרים מעמד ביניים בחברה הערבית, שיודע להתממשק עם כלל החברה הישראלית אבל גם יודע למשוך את החברה הערבית למעלה, תוך כדי השתלבות עם החברה הכללית. אני לא רוצה כלכלה ערבית מקבילה לכלכלה היהודית אני לא מאחל את זה לילדים שלי שהם כבר בגילאים של השתלבות תעסוקתית. ואני חושב שלכלכלה הערבית ולחברה הערבית יש מה להפסיד בעיקר.

הנקודה השלישית גם פה ניר דיברת על מסלולים אפקטיביים. ואני חושב שהנושא של מסלולים אפקטיביים צריכים להגיד כן לשילוב האוכלוסייה הערבית במקצועות הכי חשובים במשק הישראלי. אני לא רוצה יותר עובדים נהגי אוטובוסים ערבים. אני אתן לדוגמה של הבת שלי היא עושה תואר שני בגנטיקה, אני רוצה יותר בנות ערביות שעושות תואר שני בגנטיקה ואוטוטו במסלולי דוקטורט. כוח אדם איכותי שהחברה הערבית רואה בו שאם הוא מצליח להשתלב הוא מושך את החברה הערבית למעלה והוא לא רק יודע להגיע לחברה היהודית. הנקודה הלפני אחרונה, אשלב אותה עם הנקודה הראשונה שאמרתי, שזה לא יכול לעמוד לבד. אחת הבעיות המרכזיות שנגעו בה פה זה יציאה מוקדמת של גברים ערבים משוק התעסוקה. ויכול להיות ששילוב בין שני הדברים, של הדור שמחכה בכניסה לשוק התעסוקה ביחד עם הדור שיוצר מוקדם משוק התעסוקה, יכול להיות שנוכל למצוא פה כלים שלובים. כאילו לייצר סוג של מהלך שמטפל בשתי הבעיות גם יחד. גברים ערבים מתחילים לצאת משוק התעסוקה בממוצע גיל 49. אם אנחנו יורדים טיפה במחזורים, 40 אחוז הם לא בתעסוקה ולא בחינוך. אז העיון הוא אם אפר לייצר סוג של שילוב בין שתי האוכלוסיות האלו. הרי יש שלוש בעיות בתעסוקה בחברה הערבית. כניסה מאוחרת לשוק התעסוקה, יציאה מוקדמת של גברים ערבים משוק התעסוקה ואיטיות של נשים בשוק התעסוקה. כל הדברים האלה צריכים להכניס אותם בסוג של כלי משולב ולא להתעסק בהם כל אחד באופן נפרד באמת צריכים לבוא מפה. עכשיו חלק נוסף מהבעיות שלדעתי מעיקות על הכלכלה הערבית הם הנושא של אלימות במימדים מטורפים. אני לא ממליץ לעצמי להתחיל עסק ביישוב שלי. כי יבואו אליי אחרי שנה של הצלחה יבקשו דמי חסות והמדינה לא תהיה שם בכדי להגן עליי. אני אסגור מהר או שאתחיל להפסיד בגלל דמי חסות. בעיה שניה תאונות דברים חלקה בגלל הפריפריאליות, חלקה בגלל העוני המאוד עמו בחברה הערבית, תשתיות של כבישים ביישובים הערבים. אז אם רוצים להוציא עוד אנשים החוצה אז צריך לפחות לוודא שהם חוזרים הביתה בשלום. לוודא שהתשתיות מגיעות אליהם בכדי להביא אותם לתעסוקה בצורה שהיא משתלמת להם. המילה האחרונה, אני חושב שזה באמת משתלב עם מה שעידית אמרה, אני כן מחפש אתוס, זהות ישראלית מכלילה. ובאיזשהו מקום אנחנו באים שני צירים. יש ציר אחד מאוד בוטה זה הציר של מי המדינה הזאתי מדינת היהודים או מדינת

הישראלים חוק הלאום בא ומנסה כאילו לחתוך את זה והוא דווקא מעצים את הוויכוח הזה ואז הוויכוח קונסרבציוני שלדעתי הוא רק מזיק. ובו בזמן, ושלמה דיבר על זה, דווקא בציר הרחבי לא האופקי, בציר הרחבי אנחנו מצליחים די טוב לייצר בעיקר הרבה איים של הצלחה. ביחסים בין יהודים וערבים. 1000 מורים ערבים במערכת החינוך היהודית תופעה שקרתה מ2005 עד היום אני גאה להיות תזה שהתחיל אותה.

פרופ' יונה רובינשטיין: ואני אגיד לך בתי מרקחת השוק הפרטי הוא זה שיפתור את הבעיה הזאת. אין תוקף לשוק הפרטי. אתה חושב שהמשלה תפתור את הבעיה של השוק הערבי?

מר מוחמד דראושה: אז יש איים כאלו שצריך ללמוד מהם אבל צריך לייצר את התובנות שגם מזהות כלפי מעלה. אי אפשר לייצר פולריזציה וקיטוב חברתי ופוליטי ולשמר שעברים חיים לבד ואסור להם לגור בעפולה ואסור להם לגור בכל מיני ערים ולבוא ולהגיד בואו נחיה ביחד רק במקום העבודה, אחרי 5 כל אחד הולך לבד. אי אפשר. הריבוע הזה אי אפשר לעגל אותו בצורה של מיסוד הנבדלות והנפרדות ובו בזמן אומרים מתשע עד 5 אנחנו הכל טוב ויפה ואחרי 5 אנחנו חוזרים לפוליטיקה של זהות בינו.

גב' דליה נרקיס, CEO- Narkis Consulting

תודה, אני רוצה להתייחס לשניים מהדוברים. האחד באמת לך מוחמד אני מאוד נהנתי מהדברים שאמרת, ואני רוצה לחזק כי שנמצאת המון המון שנים בשוק התעסוקה ופגשתי את בוגרי החברה הערבית שמתקשים להשתלב בעיקר בגלל שפה. ואמרת דיתה נכון צריך להתחיל את זה מגיל 0. כשאתה מתחיל ללמד שפה בטח אם אתה רוצה להגיע לרמה של שפת אם, זה צריך להיות ממש מגיל הגן ואז יש סיכוי שבאים עם איזושהי רמה ראויה לשוק העבודה, אני חושבת שבנושא של מבטא שוק התעסוקה התגבר על זה אם פעם הייתה פסילה על רקע של מבטא אז הים כבר זה לא קיים ומכבדים כמו שיש מבטאים שונים בחברה הישראלית נכנס גם המבטא הערבי. אבל בהחלט הנושא של שפה ברמה הכי גבוהה.

לגבי הנושא של תעסוקת חרדים אני חושבת שרק אסף הזכיר את זה והזכיר את זה במה שנראה בחצי שקף שאני קוראת לו הפיל שבחדר, זה הנושא של התמריצים הכלכליים האלטרנטיביים שקיימים בתעסוקה של החברה הערבית. פה צריך למצוא איזושהי דרך, להתגבר אם אני זוכרת הערך שהתפרסם לאחרונה באזור 3900 שקל שזה לא מעט אמנם, איך יוצרים את אותה תעסוקה איכותית שיכולה לגשר על הפער של אותו לכאורה נזק כלכלי אלטרנטיבי של אותו חרדי שיוצר לעבודה ומוותר על התמריצים האלה. נושא שגם לא הוזכר זה הנושא של מה שנקרא תעסוקה לא מדווחת. אני חושבת שבאמצעות זה שנגיע לתעסוקה איכותית נתגבר גם על חלק מהתעסוקה הלא מדווחת שנמצאים בכלל בחברה הישראלית אבל בטח ובטח בשתי החברות גם הערבית וגם החרדית. ורק באמצעות תעסוקה איכותית. ולא נוכל להימלט מהנושא של מה שנקרא לימודי ליבה אנגלית ומתמטיקה. אני חושבת שאפשר להקנות את שני המקצועות האלה בלי לקרוא להם לימודי ליבה ובלי לנופף באותו סדין אדום שאנחנו נכנעים למסגרת שאנחנו נלחמים בה כל השנים. אני מעורבת בכמה יוזמות חברתיות ששם באמצעות חוגים מלמדים אנגלית אפילו לשחק כדורסל ואז באמצעות זה מלמדים אנגלית לחברה החרדית. האם זה מספק כנראה שלא. האם זה משהו בהחלט כן. זאת אומרת שצריך למצוא את הדרך איך לא להתנגח ולייצר את מה שנקרא הקונפליקטים הפוליטיים אבל בהחלט להקנות שפה מדוברת כפי שאתה קראת לה לחברה הערבית בהחלט אותם לימודי ליבה של אנגלית ומתמטיקה לפחות, בחברה החרדית.

גב' ענת לוי, לשעבר משנה למנכ"ל, חטיבת השקעות ופיננסים, כלל ביטוח

אני רק רוצה להגיד בחצי שניה, מוחמד אני גיליתי במחקר של טלי שנשים לא חרדיות קרי, אני, וגברים ערבים זה אותו דבר, אין שום חסם בשכר חודשי ממוצע ואף אחד לא מדבר על זה. תסתכלו שבעצם כלולו מדברים על דברים יהודים. אנשים מצבכם עגום כמצבך זה רק אומר שאנחנו אחים.

ד"ר רמי סולימני, מנכ"ל ג'וינט ישראל אשלים

אני לא רוצה לחזור על דברי אחרים שנאמרו כבר פה רק להגיד דבר אחד כמי שעוסק בחברה הערבית כבר מזה מספר שנים ומעורב שם. אולי זה לא קשור גם לא הייתי מפיל את הכל על הסוגיה שעולה היום פה את כל הבעיות של החברה הערבית אבל כן הייתי אותר: הזכרתם את המושג של מוביליות. אנחנו יודעים שחסימה לקידום מוביליות היא אי השוויון הקיים בחברה הישראלית. אי השוויון מתחיל כבר בגיל הרך בלידה, בתשתיות האינפוסט, במציאות הקשה של המערכת הזאת שהיא בעצם לא מגיעה את מה שמגיע אליה. המושג שוויון הוא בעיני הוא הדבר הגרוע ביותר בהבנה כאילו מקבלים אותו דבר. המושג שמקבל היום יותר ביטוי הוא המושג הוגנות. שאומר ההכרה בהבדלים ובחוסר שיש לחברה הזאת ורק אם אז מדברים על תעסוקה זה כבר מאוחר מדי. מי שרוצה לעשות בעצם שינוי חברתי אני מדבר על מוביליות. מוביליות בעולם מתחילה מגיל הלידה מה שנקרה גיל הינקות ששם זה החלק הכי מוזנח הכי לא מאורגן בטח בחברה הערבית גם בחברה הערבית וגם בפריפריה. אם דיברנו על החברה הערבית אני חושב ללא הכרה בבעיה הבסיסית שי לנו בחברה כל מה שנעשה זה להדביק איזה פלסטיק על בעיה שאנחנו רוצים לקדם את הפריון בחברה הישראלית, נקודת המבט היא בעצם נקודת הצרכים של המדינה הישראלית ולא של האוכלוסייה עצמה. שזה שתי נקוות מבט שונות שכדאי לקחת בחשבון, הדברים של מוחמד דראושה היו פשוט לעניין וטוב שהוא אמר אותם בצורה כל כך בהירה ונכונה.

מר עמירם ברקת, גלובס

כן רק תובנה אחת כי היא לא נאמרה עד עכשיו אבל אני חושב שמדברים כמו שאתה הזכרת בנושא של הכשרה מקצועית הזה תמיד אז הנושא שבדרך כלל לא עולה בפורומים כאלה זה הפוליטיקה, והפיל שבחדר אני חושב, זה המימד הפוליטי, שאני לא מבין איך אפשר לעשות בכלל גזירה שווה כשמדברים על החברה החרדית שמבחינה פוליטית יש לה עוצמה פוליטית אדירה שרק תלך ותגבר ואני לא מזהה לפחות ממה שאני מתרשם אצל הפוליטיקאים החרדים ברמה הארצית איזשהו אינטרס איזושהי נכונות ללכת לכיוונים שאתם מדברים אליהם אלא להיפך. ומצד שני החברה הערבית שיש לה חולשה פוליטית מאוד גדולה הולכת ונחלשת עם הזמן עם המגמות הדמוגרפיות שמברים עליהן לא בדיוק מחזקות את החברה הערבית ומצד שני גם החברה הערבית דווקא כן יש רצון איזשהו להשתלבות אולי לא שמעתי את זה כל כך ממוחמד אבל יש כן רצון חזק ותביעה כלפי ההנהגה שההנהגה לא יכולה להתעלם מזה. אני חושב שחייבים גם לדבר על המימד הפוליטי כי הוא משחק תפקיד מאוד משמעותי כל הזמן.

חגי טופולנסקי, אלוף במילואים ראש אכ"א לשעבר

אני חושב שאנחנו דנים פשוט על הסוגיה הפחות נכונה. אנחנו דנים על הסוגיה הכלכלית כשהסוגיה האמיתית היא חברתית. היא לא סוגיה כלכלית, יש לה אפקטים כלכליים, צריך לנתח אותם, צריך לגעת בהם, צריך לראות איך אותי מטפלים בזה נכון, אל הסוגיה האמיתית היא חברתית. למה דנים בהם, גם ביטחון יסבירו פה שזה לא כלכלי, ממש לא כלכלי להשקיע בביטחון. אבל אם רוצים לקיים את המדינה משקיעים בביטחון, ואם רוצים עכשיו לקיים את המדינה, צריך להשקיע בביטחון אחר. זה החוסן הלאומי שלנו והבעיה שלנו האמיתית היא בעיה חברתית. היא לא הבעיה הביטחונית. וכדי לטפל בבעיה החברתית צריך למצוא את הדרכים לטפל בסוגיה החברתית ואני חושב שמשם מגיע הרעיון הזה של השירות הכללי הזה ואני תקף אגיד עליו כמה מילים. כמה הערות ממש בקצרה:

למה קפצתי עם צבא מקצועי, הצבא של היום הוא צבא מקצועי, זה לא קשור לזה שהוא צבא חובה ולא שכיר זה כבר דיון אחר. אבל הצבא שלנו הוא צבא מקצועי ואני אפילו אגיד לכם לאנשים רמזו בצדק, ביום שהצבא הזה יהפוך לצבא שכיר הסיכוי שהוא יישאר מקצועי יותר הוא יותר נמוך ולא יותר גבוה. כי אז הראשונים הראשונים שלא יבואו זה האנשים הפחות טובים, זה האנשים הפחות טובים. זה מה שקורה בכל בעולם, מי שלא מגיע לצבא השכיר בדרך כלל זה האנשים הפחות טובים. ולכן הצבא זה לא אומר שהוא צבא מקצועי יותר או מקצועי פחות, אפשר להעביר אותו להיות צבא שכיר אני מעריך גם מתישהו זה אפילו יקרה ביום מן הימים.

דבר שני שצריך להגיד, הצבא אם תשאל היום את הרמטכ"ל הוא יגיד לך שחסר לו כוח אדם. רק כדי שנסים את זה פה כי אני שמעתי מכולם עודף עודף לא משנה תשאל אותו לפחות חשוב שנגיד את

זה, אני חושב אחרת אבל הרמטכ"ל יגיד שחסר לו כוח אדם בחובה, והיה שמח לקבל עוד חיילים לעשות עוד גדודים עוד חטיבות וכולי וכולי.

הדבר השני זה שאם יש עודף כוח אדם אז הדבר הראשון שהוא ילך הוא ילך לקיצור השירות הוא לא ילך קודם כל לאנשים שלא יתגייסו לצבא. הוא ילך קודם כל לקיצור השירות ואני מעריך שלקראת 2030 באמת נהיה בשנתיים בגלל הדבר הזה.

נקודה מעניינת לניתוח של קש מי ששם את המספרים והדברים, מתגייסים אמנם 60 ומשהו אלף, מסיימים 50 ומשהו אלף. עשרה- 12 אחוז נושאים בדרך. זאת אומרת זה מגדיל את קיטוב אם משנים את המספרים אם אתם רוצים להציג לפחות את הבעיה כבעיה יותר חריפה להציג את כמה מסיימים ולא את כמה מתחילים.

ועכשיו אם הסוגיה היא סוגיה חברתית, אני חושב שהרעיון של שירות לכל, אני לא הייתי קורא לו לא שווה, כי הוא לא יהיה שווה, ועכשיו למדתי והיה חשוב בעיני לשמוע שכדאי שהוא גם לא יהיה שירות לאומי, אני מבין את הקונטציה שזה מעורר עם חוק הלאום וכולי לא חשבת על זה קודם. אני מציע שיהיה שירות לכל זה גם שמשרת את כל המדינה וגם ע"י כל התושבים שלה וברור שהוא לא יהיה אחיד גם ושווה. ובהקשר הזה הצבא לא חייב את החרדים. בסדר? שיהיה ברור. הצבא בהקשר הזה עושה כמו הרבה משימות לאומיות אחרות נותן שירות למדינה כי הוא מאמין שזה טוב למדינה והוא יודע לעשות את זה כמו הרבה דברים אחרים הוא גם מקבל על זה דך אגב תקצוב.

שתי הערות אחרונות, אסור להסתכל על זה ככוח אדם זול. פעם אחת שמסתכלים על זה כלכלי זה כוח אדם זול. תשאלו עכשיו את ראובן אם תשאלו אותו בכנות למה רוב האנשים רוצים לקבל אצלהם מקומות של שירות אזרחי לאומי אתם יודעים למה זה? כי זה כוח אדם זול. אלף ומשהו שקל בחודש, ואת מקבל מישהו שאחרת היית צריך לשלם לו לפחות את המינימום 6000 שקל, נראה לי אחלה עסקה, וזה מה שקורה בשירות האזרחי לאומי נכון להיום. ולכן אסור ללכת דרך הכלכלי אסור ללכת דרך כוח האדם הזול.

דבר שני אני רואה שכולנו פה בני 40+, אני חושב שכל התהליך הזה הוא בעיקר עבור העתיד, ואני חושב שחשוב מאוד לשתף כמה שיותר דווקא קצת יותר בשורות האחוריות והייתי שמח לשמוע ממש את הצעירים ממש את בני העשרים וקצת, שהם יהיו חלק חשוב בתהליך הזה, והאתגר הגדול ובזה אני מסיים בעיני הוא לא לקבוע איך יראה השירות, להצליח להעביר את זה שיהיה כחוק או כדבר כזה בעולם הפוליטי שלנו בעיני זה האתגר הגדול.

מר שימי ישעייב, מנכ"ל חברים, רשות השירות הלאומי-אזרחי

אומרים ישעייב בגרמנית זה נבון למרות שבמקרה שלי זה לא נכון.

אני חייב להגיד שנהנתי פה מאוד לשמוע פה את כל הדברים היפים, אני רוצה מ שנקרא רגע לזוז רגע מהתפקיד שלי ומהמקום שבו אני נמצא אני רוצה לייצג את עצמי, (אני מנכל חברים, מתפעלים עבור מר פינסקי שנאם פה מקודם את כל הנושא החרדים מה שהקרא בטיחות ובקרה) אבל אני רוצה לקחת עוד מה שנקרה לרגש שלי, ביקשת 40+ אני 30+ אני מתנצל וגם לענות לו על דבר שלפניך על הנושא של החברה החרדית. אני כחסידי גור כהגדרה, מוצא את עצמי בגיל 20 יושב בכולל ואומר טוב אני יודע שאני לא הולך לשם הדרך ארוכה. עולה לירושלים תעניין אין לי שום מושג מה זה שירות אזרחי, אני יודע שאם צבא אני אעשה אני אקבל אבנים וביצים על הבית. אני רוצה לדלג דקה על כל התהליכים שהיו, שבאנו עם כמה חברים ונשארנו בבית חולים בשירות לאומי, הנושא של שירות לאומי; שירות אזרחי מה שנקרא היום, זה היה בפני האפשרות היחידה להיות ולהכיר, סוג של חלון לחברה הישראלית. הגעתי לבית החולים, פגשתי אנשים שמעולם לא יצא לי לפגוש אותם. לא חובשי כיפות.. כשניגשה אליי אישה לבקש משהו הלכתי פסיעה אחורה.. נהבלתי. זאת אומרת שאנחנו מגיעים ממקום מאוד מאוד סגור כשאתה מדבר איתי עכשיו על עבודה ועל צבא ועל שייכות ועל חברה, חברים רוב הציבור החרדי, רוב החברים שלי בשנתון ומי שיושב בצד ימין שלי היה אחד מהם, שהוא עשה צבא. אני לא עשיתי צבא, אנחנו לא מכירים ואנחנו לא יודעים אנחנו לא חושבים בכלל אם להשתלב או לא להשתלב, הצבא זה לא חובה

מבחינתנו כי הרב אמר שלא.. אני רוצה לחזור אליך שדיברת מקודם על החברה ועל הפוליטיקה החרדית, אני רוצה להגיד לך משהו. אני חושב שבאמת לרוב הדברים הרעיונות שעלו פה באמת מדהימים, אפילו מרגשים עד כמה האכפתיות של כולם לבוא ולשלב את כולם. אני חושב שזה דבר נהדר אם יש לזה בסוף פריון יותר גבוה או נמוך אני לא יודע ואני לא איש של המדדים האלה אז אני לא רוצה להתבטא על זה, אני חושב שהפריון הגבוה ביותר זה הוא שכל אחד, שמחזיק תעודת זהות כל אחד שהוא ישראלי שהוא יהודה או איך שלא תקרא לזה לפי ההגדרות שאמרת מגזר או חברה, נשים דקה את הסמלים בצד ונבין שזה חלון להרבה מאוד אנשים מנותקים להיות חלק מהמקום הזה. שהם ירגישו חלק, ואני מרגיש חלק, יש לי דגל ישראל מאחורי במשרד, מבחירה. כי אני היום גאה, חונכתי להפך, היום אני במקום אחר. אז לא הייתי צריך ללמוד שפה עברית בגיל קטן, ניסו ללמד אותי יידיש אבל לא קלטתי אז המשיכו אותי לכיתה של רק העברית, אבל אני רוצה לומר שזה דבר מאוד חשוב לחברה, מה שנראה להקטין את הפערים, אחרי זה נשתלב בעבודה כי אנחנו נהיה חלק. ואחרי זה נהיה גם חלק מצבא בצבא שיהיה לנו באותו זמן; הרבה, קצת, מקצועי, לא מקצועי, לא נכנס. אבל אנחנו נהיה בדיוק אותו דבר כמו כולם במדינת ישראל. ובאשר לפוליטיקה החרדית אני אסיים בזה, אנחנו בתקופה שאמורה להיות התקופה של השינויים הגדולים ביותר במגזר החרדי. אלי חוקר את התחום אזה הרבה יותר טוב ממני, אני חושב שגם הפוליטיקה החרדית הולכת לעבור שינויים מאוד גדולים בתקופה הקרובה. ההנהגה החרדית המזדקנת כנראה תוחלף אלא אם כן יצליחו למצוא איזשהו קסם שייתן אריכות ימים לאלה שמקבלים את ההחלטות, חצרות הולכים להתחלק עשרות אם לא מאות תתי קטגוריות. זה הזמן של המדינה, של כל האנשים שאכפת להם וחשוב להם, לשלב את האנשים פנימה. ויש אפשרות לעשות את זה, וזה הזמן, זה הדרך הנכונה ואני מקווה מאוד שאנחנו נוכל לשבת, ולהנות ולשמוח כשהדברים האלה יקרו.

ד"ר יעל הדס, בית ספר טיומקין לכלכלה, הבינתחומי הרצליה

א באמת דיון מרתק אני כתבתי את הדוקטורט שלי שסתר את כל המדינות בעולם על הבחירה בין צבא חובה לשכיר. נקודה שלא עלתה פה בדיון הזה, זה נכון שאפשר לעשות צבא שבא עם התמריצים הכלכליים אם שלחו אנשים מסוימים להגיע לצבא, הבעיה שקוראת במקרה הזה זה הרבה פעמים בעיה חברתית שאז לא רק שהאנשים הפחות טובים מגיעים כי השוק הפרטי מציע תמריצים טובים יותר אלא גם שהאנשים שמגיעים לצבא ובעצם עושים את החובה עצמה של להגן על המדינה או להילחם זה הרבה פעמים אנשים עושים את זה מסיבות של פערים כלכליים. כלומר זה לא אנשים שבחרו בזה כי הם רוצים להגן על המדינה אלא כי לא הייתה להם ברירה אחרת. או למשל בארה"ב יש תמריצים מאוד גדולים לאנשים שאין להם כסף ללכת עכשיו לקולג', ללכת עכשיו לקולג', ולקבל את הכסף ואז להיות אלה שנלחמים, אז זו נקודה שצריך לקחת בחשבון כשיש את הדיון הזה, מבחינה כלכלית אני מסכימה עם יונה שאפשר להגיע לסוג של אופטימום מבחינת התמריצים אבל מבחינה חברתית יש איזה כל הזמן משהו שצריך לקחת בחשבון. אז זו נקודה אחת שרציתי להגיד, נקודה שניה היא שמצאתי המון יופי בהצע של הרב פירון, באמת הניתוח של החברה, כי אני חושבת שאחת הבעיות בצבא יש עוד ביה חברתית שפה כמעט לא עלתה זה שבאמת שברגע שמנסים לשלב את החרדים והחרדים צריכים להתמודד עם בנות אז כל מי שיש לו בנות היום בצבא אני שומעת הרבה בעיות של אל תלבשי חולצה לבנה, וכל מיני מגבלות אז באמת ברגע שיש לכל קבוצה את המקום שלה שהיא תורמת למדינה, שהיא חלק חשוב מכל הדבר הזה אבל לכל אחד יש את המקום שהוא מרגיש נוח בו זה משהו לדעתי שיש בו רק ערך חיובי.

פרופ' אלכס צוקרמן, בית ספר טיומקין לכלכלה, המרכז הבינתחומי הרצליה

אני רוצה לנצל את הזמן שלי לנקודה מאוד ספציפית, זה לשאול אותך משהו. אם עושים חברה אזרחית, כמו שאתה רוצה, מה שנראה לי מאוד הגיוני מבחינת החברה הערבית וכך הלאה. האם אתה חושב שבמסגרת הזאתי אפשר לעשות משהו כדי להקטין את רמת האלימות בחברה הערבית? האם אתה יכול לחשוב על איזשהו מנגנון שישלב את החברה האזרחית, שבה יהיו ערבים, כי פה צריך להיות שינוי חברתי כמו שזה נאמר על ידי הרבה אנשים. ונראה לי שהשינוי החברתי הזה הוא לא יכול להיעשות רק ואולי לא בעיקר ע"י החברה היהודית, זה צריך להיעשות על ידי החברה הערבית. הייתי שמח לשמוע את התגובה שלך מוחמד.

מר מוחמד דראושה: בהחלט כן, אני חושב שיש הרבה בעיות שהן ניתנות לפתרון רק אם באמת שמים את הראש על הבעיות האלה. קודם כל אנחנו יודעים היום שבמשטרה יש כמעט 9 חצי אחוז שוטרים ערבים. ורוב השוטרים הערבים הם באים שוב מהאוכלוסייה הדרוזית והבדואית ולא מהמיינסטרים של החברה הערבית. אני חושב שהגדל כמות השוטרים מהמיינסטרים של החברה הערבית, זאת החברה הערבית המוסלמית לאו דווקא הבדואית, שתעבוד דווקא בשיתוף עם דווקא בעיקר שוטרים יהודים. שכן האדם השיטורי שיהיה בחברה הערבית יהיה במחציתו ערבי ומחציתו יהודי.

פרופ' אלכס צוקרמן: ומי יזום את זה?

מר מוחמד דראושה: הדלת פתוחה. מה שחסר פה זה עניין של תקנים וכסף שמושקע בחברה הערבית. היום בכמות הכסף שמושקע פר אזרח בנושא של שיטור, תקנו אותי אנשי הממשלה, אני יודע שהפער הוא כמעט אחד לשבע. יכול להיות שבתכנית הממשלתית האחרונה יש תיקון, אבל כמות הכסף לשיטור בתוך היישוב עצמו ולא ביחידות מגב וכולי הפער הוא כמעט שקל לשבע. אתה מקבל שבעה שקלים לשיטור אני מקבל שקל אחד לשיטור. ומה המשמעות? המשמעות היא כוח אדם. כמה שוטרים מסתובבים ברחובות. אני לא ראיתי ביישוב שלי, יישוב של 15 אלף תושבים בחיים שלי לא ראיתי שוטר על הרגליים. תמיד הוא באיזה רכב עם דלתות נעולות וחלונות אטומים והוא דוהר במהירות. זה השוטר אצלי. זה שוטרים שהם לא מרגישים שייכות למקום, לא מרגישים מחויבות למקום, הם בעיקר פה בכדי לשלוט בחברה הערבית ולא דווקא בכדי לשרת. בכדי להגיע למה שאתה מדבר עליו צריך משטרה שידעת גם לתת שירות בחברה הערבית. ואז היא מקבלת לגיטימציה, היא מקבלת אמון היא מקבלת שיתוף פעולה עם הברה הערבית. וכדי לקשור את זה אני חושב שחלק גדול ממה שאנחנו מדברים עליו הדור הזה שעכשיו בין 18 עד 24 דווקא שם הייתי רוצה לראות אותם מתנדבים שירות הביטחוני, שהוא שירות אזרחי, אני רואה במשטרה שירות אזרחי ולא דווקא ביטחוני.

גב' ענבר הרוש גיטי, מנכ"לית פנימה

אני רציתי להגיב כי אני מנכ"לית פנימה ואני רואה ששי הלך אז כל הדברים שאתם רוצים להגיד אחר כך אז אני הכתובת אז זה קודם כל להגיד את זה. דבר שני אני רוצה להגיד שהעבודה הזאת שאנחנו עשינו היא עבודה של שנה וחצי בערך, אנחנו ראינו 150 אנשים, אנחנו קראו את כל הדברים שאפשר לקרוא וההחלטות שלנו היו החלטות ערכיות לאורך כל הדרך ולכן הפתרון שלנו הוא פתרון חברתי. הוא צריך להתאפשר גם בעולם הכלכלי אבל הפתרון שלנו הוא גם פתרון חברתי שמייצר לכידות חברתית במבנה של מדינת ישראל, אני חושבת שהדבר האמיץ שניסינו לעשות כאן זה לעבור מפרדיגמה של צבא העם לפרדיגמה של שירות לכולם. זה דבר שמזיז את הגבינה נראה לי לכולם ומאוד מאוד מקשה על כל הזהויות של החברה הישראלית והשבר השני שניסינו לעשות זה לבנות אותו ביחד, אני חושבת שזה מאוד מובהק שמוחמד כאן הוא קול כל כך משמעותי אני רוצה להגיד לך תודה על שנה וחצי שאתה הולך איתנו בדבר הזה, כי לא התקדמנו הרבה בלי מוחמד אז אני רוצה להגיד תודה ולהתרגש גם מהאופן שבו דיברת כאן. ואני חושבת שצריך גם להגיד תודה כבר בהקשר הזה כיוון שרק אני יכולה לעשות את זה לטלי לרום שהיא פשוט מדהימה ועשתה את כל הדרך ואת כל החישובים וגם הציגה בצורה נהדרת, לצביקה, לורד שהפיקה הפיקה איתנו כאן את האירוע ועומר תודה רבה לך שהנחית, דולב מפנימה שעשה עבודה מאוד מאוד ביחד עם כולם אז תודה. ותודה לכולכם, אנחנו כתבנו כל מילה ממש, אנחנו עוד לא סיכמנו עם מכון אהרן איך אנחנו סוגרים, אנחנו בפנימה עובדים על קידום המהלך הזה כל הזמן, מי שרוצה לעזור מוזמן, אנחנו לא מפסיקים לעבוד לא בזירה הפוליטית ולא בזירה המנהיגותית וגם אלא בזירת השטח שמבנה באמת כל מיני פתרונות מתוך השטח. תודה רבה.

פרופ' עומר מואב: זה לא הסתיים, ענבר אומנם סיכמה אבל זה לא הסיכום, אני אסכם עוד מעט. הבטחתי ללאי פלאי דקה להשלים.

מר אלי פלאי: אני ממש אעשה את זה בדקה אני רוצה להגיד שני דברים שהם בהקשר הזה הם נכונים גם לחברה הערבית וגם לחברה החרדית, אחד כמו שאמרתי קודם חלק ממענים לאתגרי הביטחון יהיו שהשירות גם הצבאי וגם האזרחי יהיו באוריינטציה תעסוקתית. כשאנחנו נדאג שהאנשים שמגיעים

למסלול הזה ירכשו בשלב הזה מיומנויות משמעותיות, אני חושב שזה דרמה שיש לה משמעות גם חברתית וגם כלכלית. שתיים, אחד האתגרים הגדולים של מערכת הביטחון זה הנשוא של העורף. היום העולם שבו אנחנו נמצאים זה עורף. אני בזמנו דיברתי עם סגן הרמטכ"ל על מודל שבו אם אנחנו ניצור תחום אזרחי שיירתם לאתגרי העורף אפשר יהיה לרתום אליו אלפי מתנדבים חרדים ואלפי מתנדבים ערבים. כי עורף זה אומר, הגשת עזרה ראשונה, זה אומר חילוץ, זה אומר טיפוס זאת הזדמנות לייצר מערכת שלמה שתינת תמיכה משמעותית ותאפשר גם לאוכלוסיות אזרחיות חרדיות וערביות לתרום תרומה משמעותית לאתגרי מערכת הגנת העורף.

פרופ' עומר מואב: אני ברשותכם אגיד כמה מילים. אני חושב שהרוב היה פה כמעט קונצנזוס מלא לגבי היתרונות של התוכנית הזאת. יונה מצא את עצמו פה למרות הטיועונים המאוד חזקים בכל זאת בודד אז במקום לסכם תרשו לי להצטרף ליונה ולהביע קצת הסתייגויות כדי שבכל זאת יהיה לנו גם את הטיועונים מהצד השני. אני חושב שברור לחלוטין שאת החרדים, כל הדיון הלגייס חרדים זה מיותר לחלוטין. לשחרר את החרדים. לאפשר להם להשתלב בשוק העבודה. ולא כל כך ברור לי למה חייבים דרך מנגנונים של שירות אזרחי לאומי או התנדבותי, אנשים צריכים להתפרנס, זה התמריץ הכי טוב, לעוד ולהשתלב. זה עובד בכל מקום. אני קצת מתפלל על הטענה שבלי חושב זה רק יגיעו רק הסוג ב או משהו כזה לצבא. אנשי הקבע הם באיכות נמוכה?! הטייסיים שלנו הם באיכות נמוכה? הם התחילו בחובה אבל כעובדה, הם נשאו בצבא במסלולים אטרקטיביים, ידעו מראש מי שהולך לקורס טייס יודע מראש שהוא הולך לחתום. הוא רוצה להצליח ולחתום קבע וזה חברה מצויינים. האם צריך כל האיכותיים בצבא? לא, אנחנו רוצים גם איכותיים מחוץ לצבא. זה לא ברור שהאופטימום הוא שכולם בצבא. בסופו של דבר עוד משהו, זה קצת מזכיר לי יש לי ככה ויכוחים עם החברים סוציאליסטיים שלי. תמיד רוצים שהממשלה תגבה עוד מיסים ותעשה עם זה עוד שירותים לציבור. אבל כשהממשלה הימנית עושה עם זה מה שהממשלה הימנית רוצה אז הם לא מרוצים. אז מה זה מה אתם מציעים פה בעצם? זה מס. זה מס כבד, זה מס גולגולת, זה להכריח אנשים בעצם כמו שירות צבאי זה קצת להיות כמו עבדים במובן מסוים, לתת מס מאוד מאוד כבד. מה יעשו עם זה? לא מה שפה אנשים רוצים לעשות. זה האילוצים הפוליטיים. אנחנו רואים את זה כבר היום בשירות הלאומי. מי מחליט מה יעשו בשירות לאומי? בסוף זה פוליטיקה. אז אנחנו פה ככה יפי נפש רוצים כל מיני דברים טובים למען הציבור, בסוף הממשלה שלא כולנו מזדהים איתה, היא זו שתחליט.

והשאל הכי גדולה באמת אם הייתי בא מהחלל נוחת פה ורואה את המצגת הייתי אומר וואו איזה יופי של תוכנית, זה כל כך נפלא זה יעשה דרים כל כך נפלאים. אבל כל התכנית הזאת קיימת מסיבה אחת בלבד. בגלל שיש שירות צבאי. נכון הרי אם לא היה, נניח שמחר אנחנו דנמרק אין לנו אויבים בכלל ברור שלא צריך צבא חובה.. הרי ברור לחלוטין שאם לא הייתה כאן את הבעיה של השוויון בנטל, לא הייתה קמה כל התכנית הנפלאה הזאת. כי ברור לנו, ששוק הפרטי, מערכת ההשכלה, לא צריך את כל הדבר המיותר הזה כדי באמת לשלב אנשים כדי להכשיר אותם, כדי לעזור להם למצוא עבודה. זה לא היה נולד.

זה נולד בגלל הכאב של מי שמשרת בצבא שאין שוויון בנטל. ממילא אין שוויון בנטל. יש בצבא מקצועות מסוכנים יש מקצועות לא מסוכנים אז אומרים לי כן מה שירות אזרחי במה זה עוזר בכלל. תנו כסף למי שעושה את השירות הצבאי חובה לא חובה נדבר על זה בנפרד. כל הרעיון הזה של לבנות מן מערכת כזאת מגושמת לא יעילה, יקרה, והעלות היא אדירה זה הזמן האלטרנטיבי של אנשים במקום ללכת ללמוד באוניברסיטה ולהיות מהנדסים או רופאים אז הם יבזבזו זמן בכל מיני דברים שהם לחינם, ומיותרים.

בואו נעצור כאן אני אתן בכל זאת לשלמה בחצי דקה להגיב.

מר שלמה דוברת: אז קודם כל אני מאוד אוהב את מה שאתה אומר, כי אני אוהב דעות הפוכות ובשביל זה יש שולחנות עגולים אבל הדעה של עומר היא הדעה של עומר ואני מכבד אותה. אין ספק שיש פה סיכונים אדירים ביישום, יש סיכונים באיכות התעסוקה, והאם יוצרו פה באמת מנגנונים של תעסוקה יזומה ציבורית לא מקצועית שמתחרה בגנות מקצועיות וכולי כל הדברים האלה זה מכה אדירה ואני לא

בעד לעשות פתרון כזה אם לא נמצא פתרונות לדברים האלה. מצד שני אני גם לא חושב שאנחנו חיים במציאות שאפשר לוותר על צבא ולהפוך לצבא שכיר, שמעתם את חגי, אני חושב שיש דעה נחרצת בצבא בעניין הזה וצריך לעשות דיון. אז אם אנחנו באמת עברנו לדנמרק, ואפשר לוותר על צבא או לשכור כמה אנשים שיעשו צבא בקבלנות, אני חושב שהשיח החשוב פה הוא גם שיח השילוב, שיח ההוגנות אני מאוד מסכים עם רמי הנושא הזה של בואו נפסיק לדבר על גיוס חרדים לא רק בגלל שזו לא בעיה כלכלית אלא כי השיח צריך להיות שיח ישראלי. העובדה שאנחנו כל הזמן מדברים על בעיית החרדים כשיש למעלה מ-20% מהציבור שזה ציבור ערבי שאפילו לא יושב סביב השולחן בשיחה הזאת בעיני זה נורא.

תודה רבה לכולם.